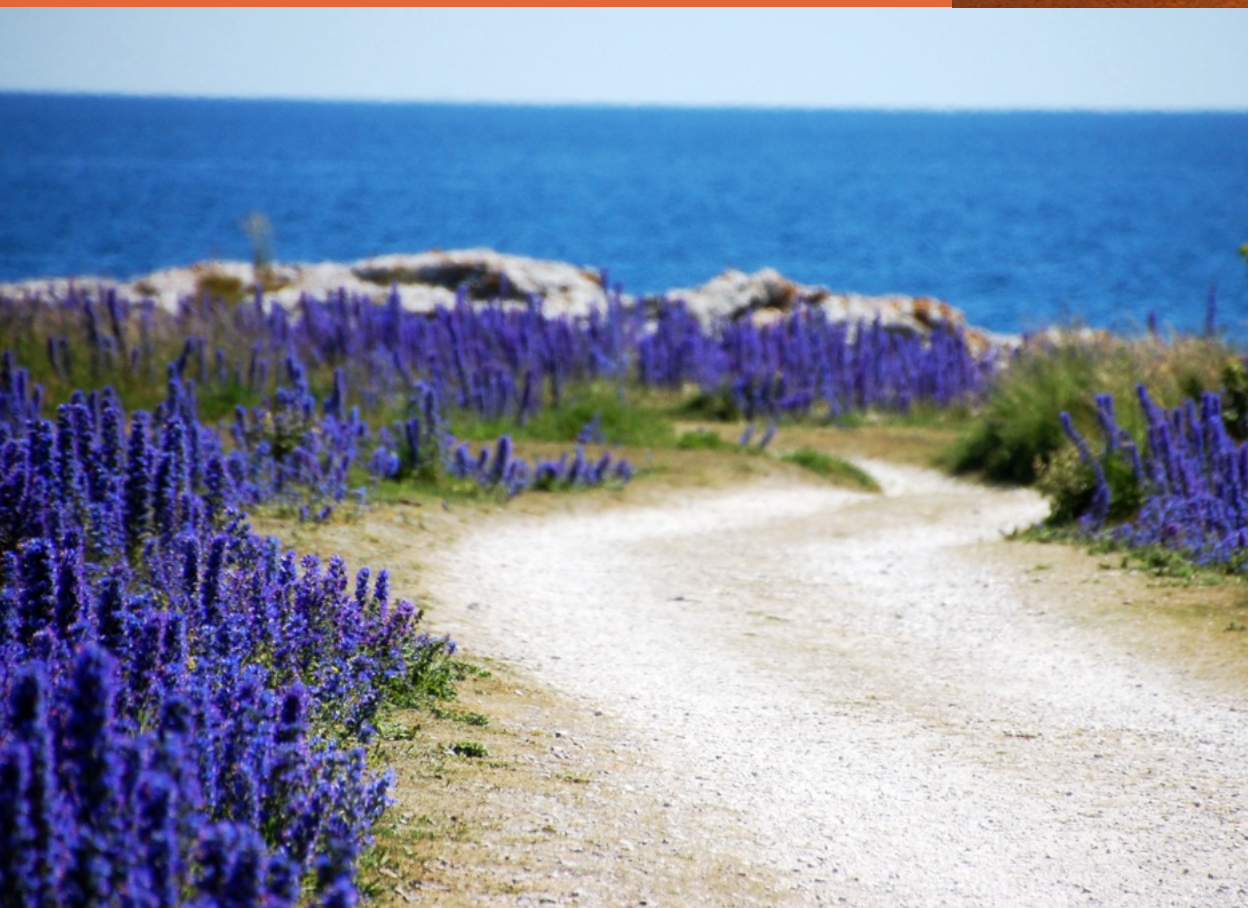
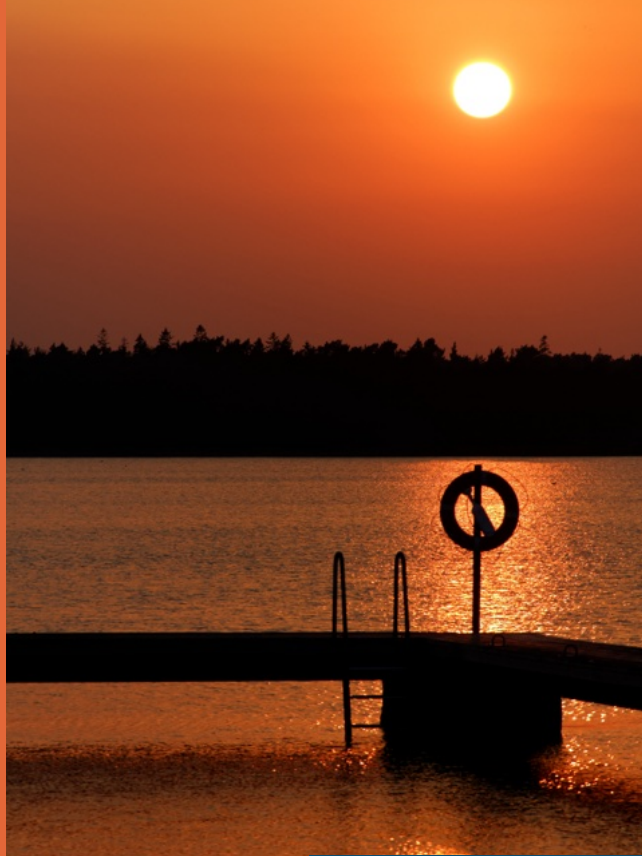

HUR GÅR DET FÖR GOTLAND?

UPPFÖLJNING AV DEN REGIONALA
UTVECKLINGSSTRATEGIN

VÅRT GOTLAND 2040

2024 ÅRS UPPFÖLJNING

www.gotland.se

Innehållsförteckning

Inledning	4
Vårt Gotland 2040	4
Uppföljning av regionalt utvecklingsarbete	6
Rapportens upplägg	7
 Del 1: Övergripande mål för Gotland 2040	
Ett tryggt och inkluderande samhälle med livskvalitet för alla	8
Effektmål 2040: En god, jämlik och jämställd hälsa	9
Mål för 2027:	
Psykiskt välbefinnande är jämlikt fördelat	11
Unga avstår från narkotika	12
Unga avstår från bruk av narkotika	13
Effektmål 2040: En trygg och attraktiv livsmiljö med goda uppväxtvillkor	14
Mål för 2027:	
Väld förebyggs, upptäcks och stöd erbjuds	15
Alla kan detta i den demokratiska samhällsutvecklingen	16
Effektmål 2040: God utbildningsnivå och goda förutsättningar för livslångt lärande	17
Mål för 2027:	
Skolnärvaro ökar både i grundskola och gymnasium	18
Sammanfattning och rekommendationer av det övergripande målet	19
 Del 2: Övergripande mål för Gotland 2040	
En förebild i klimat och energiomställningen	20
Effektmål 2040: Ett klimatneutralt Gotland	21
Mål för 2027:	
Utsläppen av växthusgaser ska kontinuerligt minska med 10–15 % per år jämfört med föregående år	22
Växthusgasutsläppen från transporter på Gotland har minskat med 70% jämfört med 2010 års nivå	24
Minst en operatör flyger kommersiellt med elflyg till och från Gotland	26
Godtagbar Infrastruktur för publik elektrisk laddning och försäljningsställen för förnybara drivmedel över hela Gotland	27
Minst 25% av nybyggda flerfamiljshus är miljöcertifierade	28
Effektmål 2040: Ett energisystem baserat på förnybar energi	29
Mål för 2027:	
Gotland ska ha uppfyllt ett förnybarhetsmål för energi (vindkraft, solkraft, biogas, vätgas och bioenergi)	30
Effektmål 2040: Säkrad tillgång till vatten av god kvalitet och kvantitet	31
Mål för 2027:	
Gotland ska ha uppfyllt eller vara nära att nå minst ett av miljökvalitetsmålen som rör vatten	32
Effektmål 2040: Hållbara kretslopp	33
Effektmål 2040: Säkrad biologisk mångfald	33
Mål för 2027:	
Gotland ska ha uppfyllt eller vara nära att nå minst tre av sju miljökvalitetsmål	34
Sammanfattning och rekommendationer av det övergripande målet	35

DEL 3: Övergripande mål 2040

En nytänkande tillväxtregion med utvecklingskraft	36
Effektmål 2040: God konkurrenskraft och tillväxt i näringslivet	37
Mål för 2027:	
Ett bra näringslivsklimatet och goda förutsättningar att starta, driva och utveckla företag	38
Stärkt innovationskapacitet och ökad klustersamverkan mellan regionala och med nationella aktörer	40
Stärkt attraktionskraft och goda förutsättningar för hållbar platsutveckling över hela Gotland	41
Minst 300 bostäder per år har i genomsnitt byggts på Gotland 2022–2027	44
Kötiden för en anvisad lägenhet inom GotlandsHem har 2027 minskat med 25%	45
Effektmål 2040: En inkluderande arbetsmarknad där kompetensen möter behoven	46
Mål för 2027:	
Arbetsmarknaden är tillgänglig för alla	47
Effektmål 2040: God tillgänglighet och hållbara kommunikationer	48
Mål för 2027:	
Gotland placerar sig topp tre i landet vad gäller prestanda och tillgänglighet för digital kommunikation	49
Sammanfattning och rekommendationer av det övergripande målet	50

VÅRT GOTLAND 2040

Region Gotland har som regionalt utvecklingsansvarig aktör enligt lagen om regionalt utvecklingsansvar det formella uppdraget att i samverkan med myndigheter, näringsliv och civilsamhälle, ta fram en strategi för en långsiktig hållbar regional utveckling för Gotland.

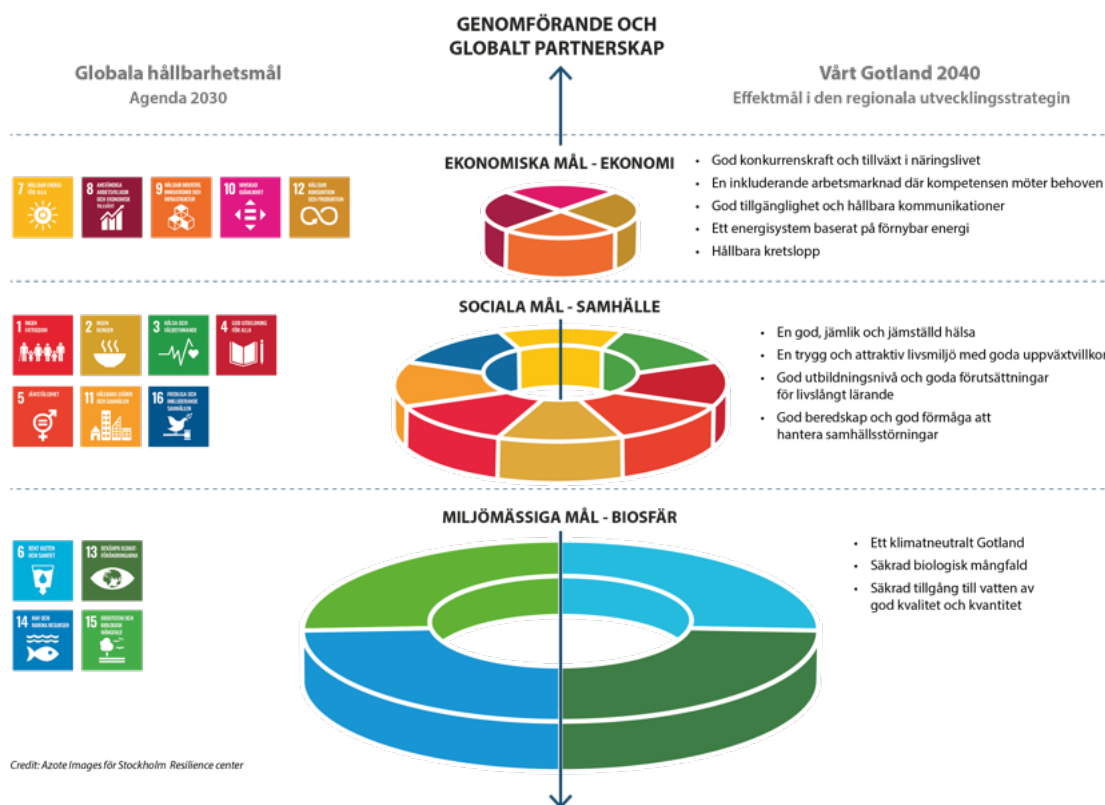
Den regionala utvecklingsstrategin (RUS) ska upprättas utifrån en analys av de särskilda förutsättningarna för hållbar regional utveckling i respektive region. Den regionala utvecklingsstrategin ska bidra till samverkan mellan aktörer på lokal, regional, nationell och internationell nivå och även mellan olika regioner.

För att nå en hållbar regional utveckling är mål och insatser inom och mellan olika politikområden av betydelse. Gotlands mål och prioriteringar samspelar med mål på nationell nivå, EU-nivå och med internationella mål som FN:s globala mål för hållbar utveckling. Det regionala utvecklingsarbetet ska bidra till att uppfylla såväl de gotländska som de nationella målen för den regionala utvecklingspolitiken.

- Utvecklingskraft med stärkt lokal och regional konkurrenskraft för en hållbar utveckling i alla delar av landet, och det nationella målet för en sammanhållen politik för Sveriges landsbygder.
- En livskraftig landsbygd med likvärdiga möjligheter till företagande, arbete, boende och välfärd som leder till en långsiktig hållbar utveckling i hela landet.

Vårt Gotland 2040 är strategin som ska förverkliga en långsiktig hållbar regional utveckling på Gotland. Mål och inriktning har satts utifrån Gotlands förutsättningar och vad vi regionalt vill prioritera, men i samspel med mål på nationell, europeisk och internationell nivå. Vårt Gotland 2040 syftar till bästa möjliga framtid för alla som bor, lever och verkar på Gotland, liksom för alla som besöker vår ö.

I Vårt Gotland 2040 har de globala hållbarhetsmålen och Agenda 2030 integrerats och den regionala utvecklingsstrategin utgör på så vis också en regional Agenda 2030-strategi. Sambanden mellan de globala målen och effektmålen i Vårt Gotland 2040 illustreras nedan.

FIGUR 1. Bilden förklarar hur effektmålen 2040 kopplas till de globala hållbarhetsmålen i Agenda 2030 (sidledes läsning). Bilden förtydligar också relationen mellan de olika hållbarhetsdimensionerna (ner-och-upp läsning).

Vårt Gotland 2040 består av en vision, tre övergripande mål, tolv effektmål och tio prioriteringar. Effektmålen konkretiserar de tre övergripande målen i den regionala utvecklingsstrategin och pekar på tillstånd i samhälle och miljö som Gotland tar sikte på. De regionala utvecklingsinsatserna ska bidra till att målen nås. Arbetet bedrivs och påverkas av många utvecklingsaktörer i olika typer av verksamheter. Till respektive effektmål finns en rad olika så kallade indikatorer kopplade. Dessa indikatorer är mått som ska användas i bedömningen av utvecklingens progression i förhållande till beslutade effektmål. De är viktiga att följa över tid för att visa om samhällsutvecklingen går i rätt riktning. Effektmålen är breda samhällsmål och därför kan indikatorerna enbart ge just en *indikation* på hur utvecklingen ser ut. En analys av hur väl det regionala utvecklingsarbetet drivs i rätt riktning för att nå målen kräver således flera olika typer av kunskaps- och informationskällor.

För att ytterligare förtydliga och konkretisera hur *Vårt Gotland 2040* ska förverkligas har tre så kallade genomförandeprogram tagits fram. De tre genomförandeprogram-

men har preciserat mål på med sikte på att nå dessa delmål år 2027 på väg till målen 2040. I genomförandeprogrammen finns utpekade insatsområden inom vilka Gotlands utvecklingsaktörer behöver arbeta tillsammans för att Gotland ska kunna nå målen som formulerats för 2040. Det handlar bildligt talat om ”spetsen” eller med andra ord insatser för att lösa de mest kritiska utmaningarna. Insatsområdena förväntas inte kunna hanteras av någon enskild aktör. De insatsområden som beskrivs är valda både för sin relevans och för att de kräver samhandling och kraftsamling.

Det är viktigt att framhålla att effektmålen – som beskriver förändringen Gotland ska ha genomgått år 2040 jämfört med idag – inte enbart nås genom ett insatsområde isolerat. Flera insatsområden och även flera prioriteringar kan sikta mot samma mål. Det innebär att det finns korsvisa samband mellan de tre genomförandeprogrammen. Exempelvis kommer energi- och klimatomställningen kräva att både utbildningssektor och näringsliv utvecklas samtidigt som insatserna ger klimatnytta, stimulerar den lokala ekonomin och i det långa loppet ger en bättre livskvalitet för alla.

UPPFÖLJNING AV REGIONALT UTVECKLINGSARBETE

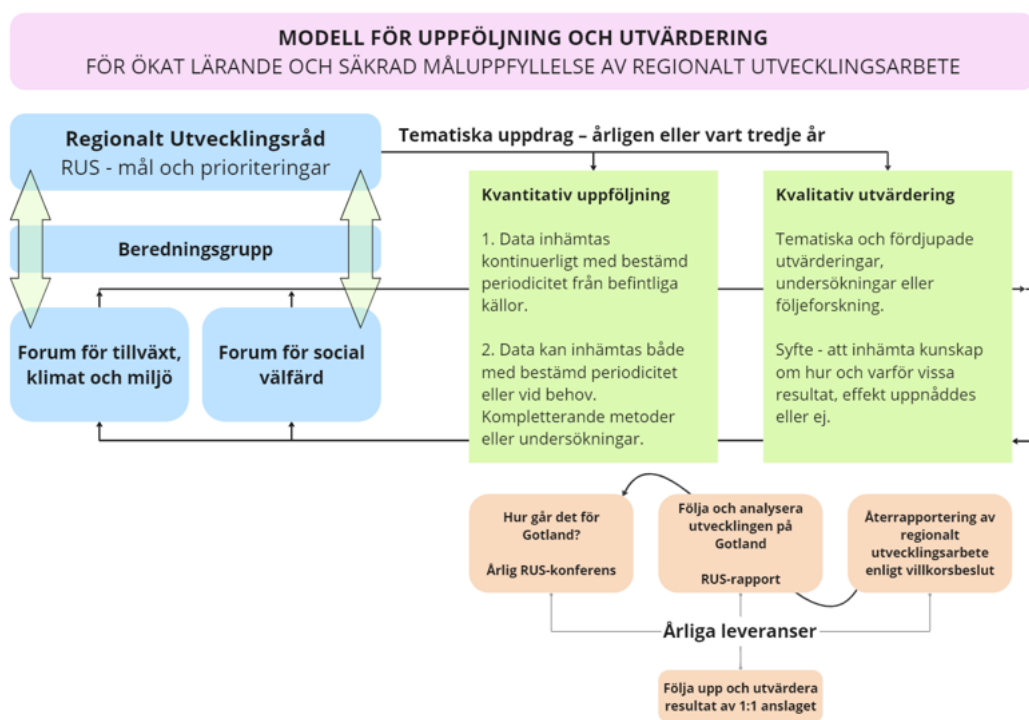
Region Gotland ska som regionalt utvecklingsansvarig varje år följa upp, utvärdera och analysera det regionala utvecklingsarbetet, detta sker inom ramen för återrapporteringen av regionalt utvecklingsarbete enligt villkorsbeslutet. Utöver detta ska Region Gotland också följa utvecklingen i relation till uppsatta mål i länet vilket sker inom ramen för denna rapport.

Rapporten är även ett planeringsunderlag i Region Gotlands planeringsprocess enligt ny styrmodell. I en minskande ekonomi är det än viktigare att se uppföljning, utvärdering och lärande som självklara verktyg för att kunna prioritera insatser som gör skillnad i relation till Gotlands mest kritiska utmaningar och behov. Underlaget ska även bidra till en så stor träffsäkerhet som möjligt avseende resurstilldelningen till insatser som tydligt driver utvecklingen mot målen.

Den samlade uppföljningen ska synliggöra hur väl det regionala utvecklingsarbetet bidrar till att nå målen i den regionala utvecklingsstrategin. På den årligt återkommande konferensen *Hur går det för Gotland?* presenteras och kommuniceras resultat från den samlade uppföljningen. Därutöver ligger den samlade uppföljningen till grund för gemensamt lärande och vidareutveckling av regionalt utvecklings-

arbete (figur 2). När det gäller hur gotländska utvecklingsaktörer följer upp, utvärderar och sprider kunskaper om utvecklingsinsatser som sker i olika typer av samarbetskonstellationer så ser det olika ut. Det beror bland annat på respektive organisations kapacitet att kunna arbeta med uppföljning och utvärdering samt beroende på utvecklingsinsatsens storlek både finansiellt och verksamhetsmässigt. En modell för systematisk uppföljning, utvärdering och lärande av det regionala utvecklingsarbetet på Gotland är under framtagande. Denna ska kopplas till den regionala utvecklingsstrategins samverkansstruktur så att alla utvecklingsaktörer kan få stöd och information utifrån gemensamma grundprinciper för arbete med uppföljning, utvärdering och lärande. Modellen syftar även till att det Regionala utvecklingsrådet samlat ska kunna beställa fördjupade tematiske utvärderingar av vikt både för ökat lärande och för kvalitetssäkrade beslutsunderlag inför framtida satsningar.

Den nedan illustrerade modellen för uppföljning och utvärdering för ökat lärande och säkrad måluppfyllelse av regionalt utvecklingsarbete syftar således till att stärka, prioritera och rikta resurserna dit där resultat kan förväntas ge bästa möjliga effekt i relation till uppsatta mål.

FIGUR 2. Modell för uppföljning och utvärdering för ökat lärande och säkrad måluppfyllelse av regionalt utvecklingsarbete. Bilden visar organiseringen (blåa rutor) av den samverkansstruktur Region Gotland har för ökat lärande och säkrad måluppfyllelse utifrån regionalt utvecklingsarbete. Bilden visar också de årliga leveranser (bruna rutor) där genomförd uppföljning, utvärdering och analys presenteras.

RAPPORTENS UPPLÄGG

Rapporten tar sin utgångspunkt i de övergripande mål som återfinns i *Vårt Gotland 2040*.

- Gotland är ett tryggt och inkluderande samhälle med livskvalitet för alla.
- Gotland är en förebild i energi- och klimatomställningen.
- Gotland är en nytänkande tillväxtregion med utvecklingskraft.

De tre övergripande målen i *Vårt Gotland 2040* har tilldelats ett eget kapitel. För kapitlet *Gotland är ett tryggt och inkluderande samhälle med livskvalitet för alla* och *Gotland är en förebild i energi- och klimatomställningen* består uppföljningen primärt av en redovisning av utvecklingen inom de mål som tar sikte på 2027 som återfinns i de genomförandeprogrammen. För att kunna säga något om utvecklingen för respektive mål för 2027 nyttjas flertalet av de indikatorer som kopplats till målen. För kapitlet *Gotland är en nytänkande tillväxtregion med utvecklingskraft* redovisas inte den senaste trenden för enskilda mål för 2027 i genomförandeprogrammet. Målen i detta genomförandeprogram är många och i flera fall svåra att mäta. Därför utgörs uppföljningen i detta kapitel av en redogörelse för tillståndet och trenden för de övergripande områden som programmet omfattar.

Rapporten lyfter även fram exempel på regionalt utvecklingsarbete som bedöms bidra till att nå målen i *Vårt Gotland 2040*. Exempel på sådant arbete hämtas från den årliga villkorsrapporten till regeringen, samt Region Gotlands egen

årsredovisning. För respektive övergripande mål rapporteras slutligen också en sammanfattande bild av läget och ett antal rekommendationer om vad som skulle behöva prioriteras eller tydliggöras för att stärka måluppfyllelsen.

Formerna för hur uppföljningen årligen ska presenteras och hur data ska visualiseras och göras tillgängliga är också en utvecklingsprocess i sig där varje rapport ökar lärandet och därigenom Region Gotland och utvecklingsaktörernas precisionsförmåga avseende vad som faktiskt genererar resultat och effekter i relation till uppsatta mål.

Under året har det gjorts en översyn av mål och indikatorer i genomförandeprogrammen med ambitionen att vid en kommande översyn av den regionala utvecklingsstrategin få en enklare och tydligare förändringslogik. Detta kommer även tydliggöra och effektivisera arbetet med uppföljning och lärande. Detta arbete fortsätter under 2024 och 2025 såväl inom Region Gotland som i de två forum där arbetet med genomförandeprogrammen kommuniceras och följs upp.

En utmaning avseende uppföljning är tillgången till lokal statistik inom olika områden. Ö-läget, med en tydlig fysisk avskildhet, bidrar till att statistiska generaliseringar inte alltid är möjlig att applicera i det gotländska perspektivet. För att möta delar av denna utmaning deltar Region Gotland i ett internationellt projekt vars syfte är att synliggöra vad ö-läget innebär för samhälle och ekonomi. En viktig del i arbetet handlar om att ta fram ett så kallat *insularitetsindex* som kan användas för att bättre anpassa generaliserade data och statistik efter Gotlands territoriella förutsättningar.

GOTLAND ÄR ETT TRYGGT OCH INKLUDERANDE SAMHÄLLE MED LIVSKVALITET FÖR ALLA

Ett jämlikt och jämställt samhälle där människor lever ett gott liv med god hälsa är grunden för ett socialt hållbart Gotland. Att människor är inkluderade, känner trygghet, delaktighet och tillit till varandra är grundläggande byggstenar för samhällsutvecklingen.

Genomförandeprogrammet *"Kraftsamling för hälsa och ett socialt hållbart Gotland"* antogs av regionfullmäktige i mars 2023. Det innefattar **sju prioriterade mål till 2027**. De målen utgår från de samhällsutmaningar som identifierats i den regionala utvecklingsstrategin *"Vårt Gotland 2040"*.

Målen i detta genomförandeprogram har inga fastslagna nivåer man ska nå till 2027, utan fokuserar i stället på ett antal utmaningar som man särskilt vill prioritera, för att **öka takten** i utvecklingen mot 2040.

Samtidigt bidrar programmet till det nationella folkhälsomålet: att skapa förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation.

Målen till 2027 är framtagna tillsammans med ett stort antal aktörer på Gotland och fokuserar på komplexa samhällsutmaningar som kräver samverkan och samhandling. De kan uppfattas stora och visionära, avsikten med detta är att skapa engagemang och möjliggöra för många aktörer att kunna bidra.

Målen ska ge vägledning och riktning men beräknas inte vara fullt uppfyllda till 2027. För varje mål till 2027 finns ett antal prioriterade insatsområdena som visar vad vi behöver göra tillsammans för att nå målen.

ÖVERGRIPANDE MÅL 2040

FIGUR 3 - ETT SOCIALT HÅLLBART GOTLAND. Bilden är en illustration över hur målen till 2040 (Vårt Gotland 2040) hänger ihop med målen för 2027 (Kraftsamling för hälsa och ett socialt hållbart Gotland). De mål som till största delen berör den sociala dimensionen av hållbarhet och behandlas i detta kapitel är markerade. Utvecklingen för övriga mål (grå rutor) behandlas i del 2 och del 3 (sid. 21 respektive 37).

EFFEKT MÅL 2040

EN GOD, JÄMLIK OCH JÄMSTÄLLD HÄLSA

Hälsan i Sverige och på Gotland är överlag god, både ur ett historiskt perspektiv och i ett internationellt perspektiv. I den globala hälsoutvecklingen med stigande medellivslängd och sjunkande barnadödlighet har Sverige, under nästan 200 år, tillhört de länder som legat i framkant, med bättre förutsättningar än de flesta andra människor på jorden.

Men att säga att hälsan i befolkningen överlag är relativt god betyder inte att alla människor på Gotland mår bra. Att hälsa är ojämlikt fördelad mellan olika grupper i samhället är ett stort problem.

Vartannat år deltar Region Gotland i den nationella folkhälsoenkäten "Hälsa på lika villkor". De senaste resultaten för Gotland presenteras i Folkhälsorapport Gotland 2023 som del av uppföljningen av konsekvenserna av den globala coronapandemin.

Uppföljningen visade att de omotiverade skillnader i hälsa som finns mellan olika grupper i befolkningen kvarstår men inte försämrats generellt. Generellt i befolkningen uppges två av tre personer (16–84 år) bra självskattad hälsa men det finns stora skillnader i hälsa mellan olika grupper, till exempel utifrån utbildningslängd, inkomst och funktionsförmåga. Det påvisas i diagrammet nedan om självskattad hälsa.

Den psykiska ohälsan, som är ett reellt folkhälsoproblem bedömdes, i uppföljningen 2022, inte ha ökat generellt i den vuxna befolkningen men en ökning av psykiska besvär bland barn och unga konstaterades.

3 MÅL FÖR 2027:

Psykiskt välbefinnande är jämnt fördelat

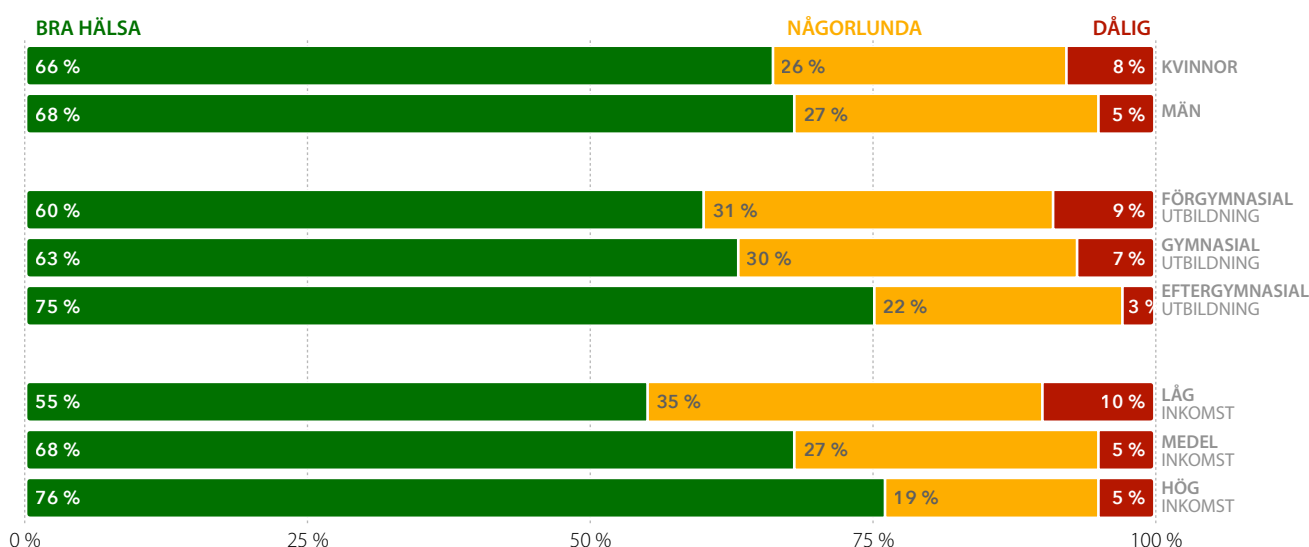
Unga avstår från bruk av narkotika

Vi rör oss en timme varje dag

Vägen till en god, jämlik och jämställd hälsa är beroende av många faktorer i samhället. Fram till 2027 riktas fokus på psykiskt välbefinnande, särskilt i redan utsatta grupper, bland annat barn och unga. Övriga mål i genomförandeprogrammet för social hållbarhet kommer också ha gynnsam effekt på barns-, ungas och vuxnas hälsa och jämlikhet i hälsa. Detta genom aktiviteter relaterade till ökad skolnärvaro, ungas bruk av narkotika, rörelse, våld, tillgänglig arbetsmarknad och deltagande i den demokratiska samhällsutvecklingen.

HÄLSA I BEFOLKNINGEN PÅ GOTLAND

Självskattad hälsa bland befolkningen (16-84 år)

FIGUR 4. SJÄLVUPPSKATTAD HÄLSA. Diagrammet visar hur olika grupper av befolkningen skattar sin egen hälsa. Män/pojkar har generellt högre självuppskattad hälsa än kvinnor/flickor, yngre åldersgrupper har bättre hälsa än äldre åldersgrupper och dessutom påverkar såväl utbildningslängd som inkomstnivå hur man upplever sin hälsa. Källa: Hälsa på lika villkor.

PSYKISKT VÄLBEFINNANDE

Psykiskt välbefinnande är en viktig resurs för att klara påfrestningar i livet och för positiv utveckling, både för individer och för samhället. Högt psykiskt välbefinnande ger också skydd mot psykisk ohälsa.

Fokus för insatser fram till 2027 är att minska de skillnader i psykiskt välbefinnande som finns mellan olika grupper i befolkningen. Prioriterade insatser fokuserar därför främst på att skapa en förbättring för de individer och grupper som har lägst psykiskt välbefinnande och har störst risk för psykisk ohälsa.

Psykiskt välbefinnande är idag ojämnt fördelat i befolkningen. Exempelvis är det för ungdomar vanligare med högt psykiskt välbefinnande bland pojkar än bland flickor och bland personer med annan könsidentitet. Det är också vanligare med högt psykiskt välbefinnande bland personer som har medel/hög hushållsinkomst än bland personer med låg hushållsinkomst och bland personer som inte har fysisk funktionsnedsättning jämfört med bland de som har det.

Detta mål har en specifik inriktning mot att minska skillnader och den ojämlika fördelningen i befolkningen. Prioriterade insatsområden fokuserar därför främst på att göra en förflyttning mot ett ökat psykiskt välbefinnande hos individer eller grupper som är extra utsatta eller i risk för att få nedsatt psykiskt välbefinnande eller psykisk ohälsa. Barn och unga är extra prioriterade för tidigt främjande insatser i syfte att bidra till en framtida mer jämlik fördelning.

MÅL FÖR 2027

PSYKISKT VÄLBEFINNANDE ÄR JÄMLIKT FÖRDELAT

HUR LIGGER VI TILL?

Målet för de närmaste åren syftar alltså till att åstadkomma en förflyttning genom aktiviteter för att främjande av psykiskt välbefinnande, minska ofrivillig ensamhet och stärka föreningsliv och ideella krafter. Här följer en nulägesbeskrivning för prioriterade indikatorer.

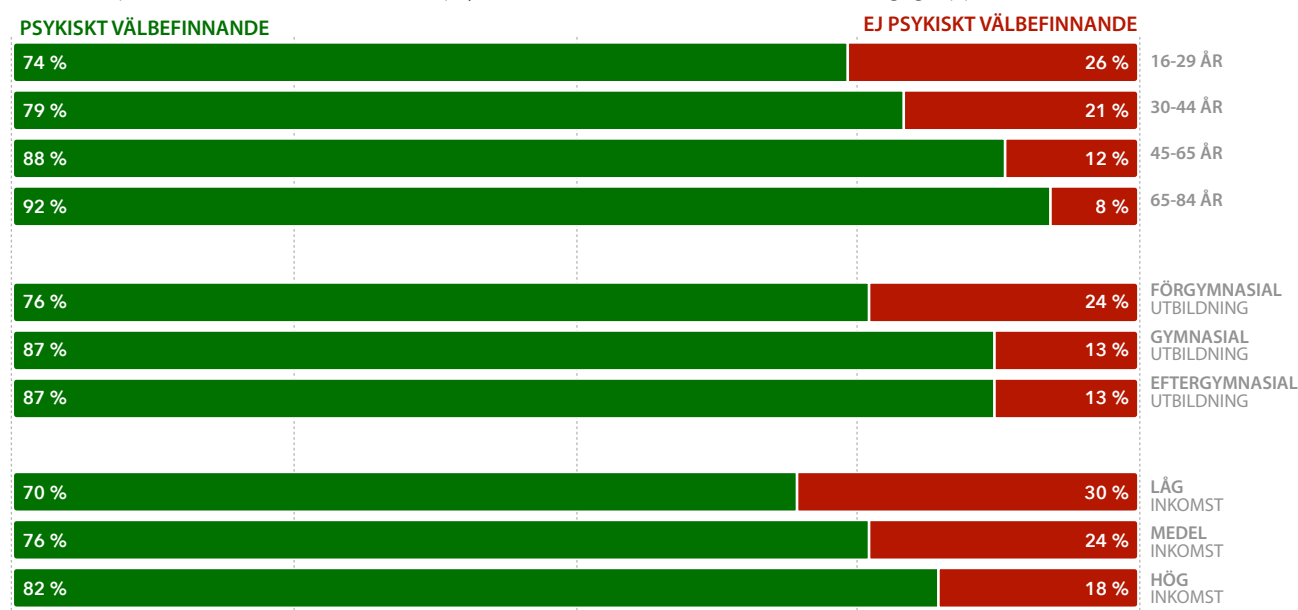
Psykiskt välbefinnande är ojämnt fördelat mellan olika grupper av befolkningen

Det psykiska välbefinnandet skiljer sig stort mellan olika grupper av befolkningen. Till skillnad från självuppskattad hälsa överlag, som är högst bland unga och sedan sjunker med åren, visar psykiskt välbefinnande en motsatt trend. Psykiskt välbefinnande är som lägst i den yngsta åldersgruppen och högst bland de äldsta.

På samma sätt skiljer sig psykiskt välbefinnande efter inkomstnivå och utbildningsnivå. Bland personer som lever i hushåll med låg inkomst och bland personer med kort utbildning är det psykiska välbefinnandet lägre än bland personer med hög hushållsinkomst respektive lång utbildning. Även förekomst av psykiska påfrestning och stress är mer påtaglig bland personer med låg hushållsinkomst eller med kort utbildning. Nedsatt psykiskt välbefinnande, psykisk påfrestning och stress är också vanligare bland personer med funktionsnedsättning än bland personer utan funktionsnedsättning.

PSYKISKT VÄLBEFINNANDE PÅ GOTLAND

Andel (%) personer mellan 16-84 år med psykiskt välbefinnande i utvalda befolkningsgrupper

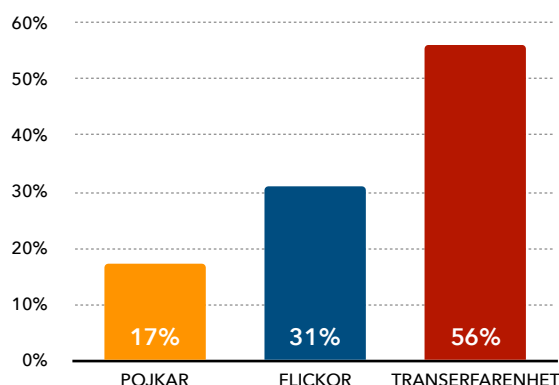

Figur 5. Psykiskt välbefinnande. Diagrammet visar hur olika grupper av befolkningen skattar sitt psykiska mående. Till skillnad mot hälsa generellt blir det psykiska måendet bättre med åren. Personer med kortare utbildning och lägre inkomster har sämre psykiskt välbefinnande än övriga befolkningen. **Källa:** Hälsa på lika villkor.

Ensamheten är större bland ungdomar med transexfarenhet

Enligt ungdomsenkäten ”Liv och hälsa Ung Gotland 2021” uppgav mer än hälften av personer med transexfarenhet eller osäker könsidentitet i högstadiet och gymnasiet att de upplever ensamhet.

ENSAMHET BLAND ELEVER PÅ HÖGSTADIET OCH GYMNASIET

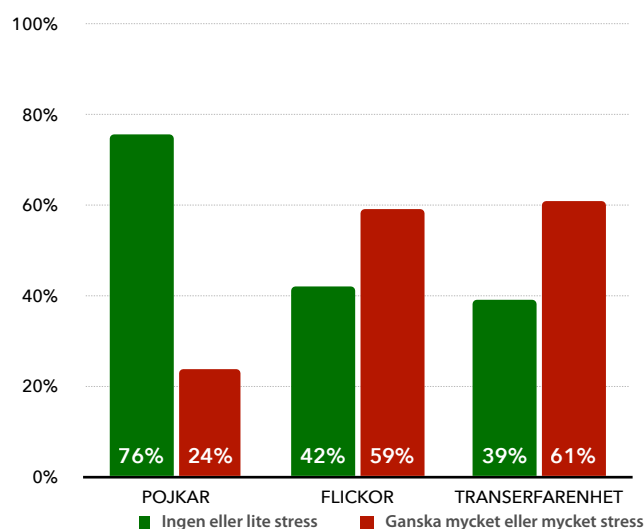
Andelen elever på högstadiet och gymnasiet som upplever ensamhet. Det är stor skillnad mellan könen. 17 procent av pojkarna och 31 procent av flickorna upplevde ensamhet. Men hela 56 procent av elever med transexfarenhet svarade att de var ensamma. **Källa:** Hälsa på lika villkor

Fler flickor än pojkarna uppger att de är ensamma men ensamhet är vanligast bland ungdomar med transexfarenhet, det till att säga ungdomar med annan könsidentitet än deras juridiska kön eller unga som är osäkra på sin könsidentitet.

Andel elever som upplever stress

Liknande skillnader påvisades även när det gäller upplevd stressnivå. Hög stressnivå upplevdes av sex av tio flickor och ungdomar med transexfarenhet men 24 procent av pojkarna.

UPPLEVELSE AV STRESS I HÖGSTADIET OCH PÅ GYMNASIET

Andelen elever på högstadiet och gymnasiet som upplever stress. Även här är det stor skillnad mellan könen. 24 procent av pojkarna upplevde ganska mycket eller mycket stress. Motsvarande siffra var 59 procent bland flickor och 61 procent bland elever med transexfarenhet. **Källa:** Hälsa på lika villkor

Under Coronapandemin minskade socialt deltagande i hela befolkningen

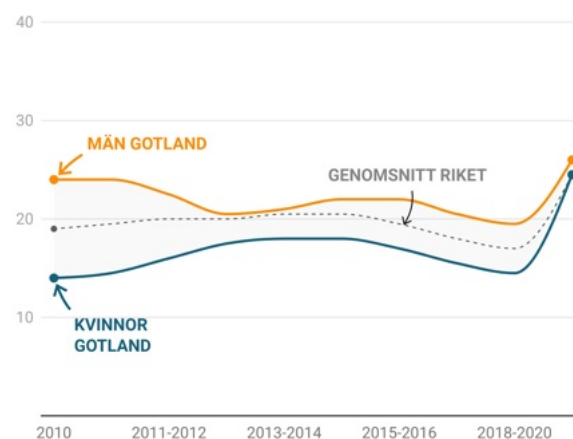
En av de mest märkbara konsekvenserna av Coronapandemin var föga förvånande ett minskat socialt deltagande, i hela befolkningen. Ofta förvärras redan existerande hälso-skillnader vid negativa händelser eller kriser som en pandemi.

Begränsningen av sociala kontakter under pandemin drabbade dock hela befolkningen och hade en negativ effekt för alla. Innan pandemin hade män lägre socialt deltagande än kvinnor, både på Gotland och i riket, men under pandemin försämrades deltagandet drastiskt för båda grupperna.

Lågt socialt deltagande i den senaste mätningen förekom bland en av fyra gotlänningar.

LÅGT SOCIALT DELTAGANDE (%)

ANDEL AV BEFOLKNINGEN MED LÅGT SOCIALT DELTAGANDE

Källa: Hälsa på lika villkor

NARKOTIKAANVÄNDNING

Minskad narkotikaanvändningen bland unga är ett särskilt prioriterat mål till 2027. Det baseras på att särskilda utmaningar kring samverkan som identifierats och riskerna som är förknippade med narkotika. Någon allmänt oroande trend för användningen av narkotika ses dock inte.

Riskbruk och beroende av exempelvis alkohol och narkotika kan resultera i omfattande folkhälsoproblem som drabbar individen, familjen och samhället. Att skydda barn och unga mot bruk av narkotika är särskilt viktigt, både som en del av goda uppväxtvillkor och för att förebygga framtida problematik. För att förebygga riskbruk och beroende krävs samverkan mellan olika aktörer.

De insatsområden som lyfts fram i genomförandeprogrammet för social välfärd, fokuserar på samverkan mellan olika aktörer och tidiga insatser för att förebygga och bryta utanförskap som ökar risken för missbruk och ohälsa.

Målet är en viktig del i det brottsförebyggande arbetet och samspelar i hög grad med mål och aktiviteter inom andra delar av genomförandeprogrammet, exempelvis för ökat psykiskt välbefinnande, skolnärvaro och rörelse.

MÅL FÖR 2027

UNGA AVSTÅR FRÅN BRUK AV NARKOTIKA

HUR LIGGER VI TILL?

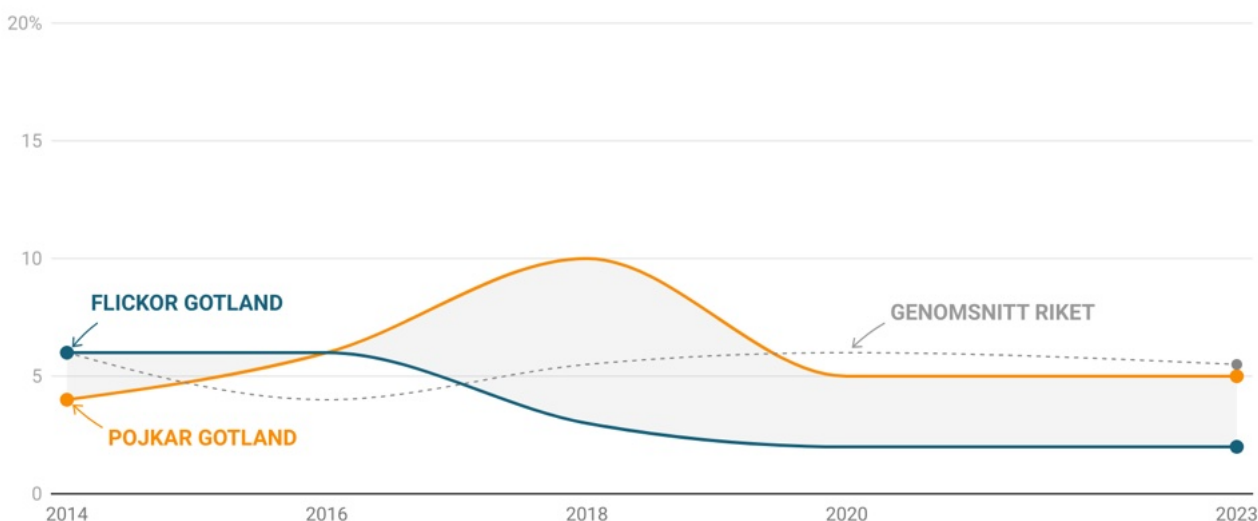
Region Gotland deltar regelbundet i de undersökningar Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) genomför om bland annat erfarenheter av alkohol, narkotika, doping och tobak (ANDT) bland elever i årskurs nio.

I senaste undersökningen från 2023 uppgav tre procent av elever i årskurs nio på Gotland att de använt narkotika det senaste året och fem procent att de någon gång hade använt narkotika. Det är en lägre andel än riksgenomsnittet.

På Gotland är det vanligare att pojkar använder narkotika än att flickor gör det. Fem procent av pojkarna och två procent att de använt narkotika under de senaste 12 månaderna, av flickorna i årskurs 9 svarade samma sak.

ANVÄNDNING AV NARKOTIKA BLAND UNGA

Andel i årskurs 9 som brukat narkotika under de senaste 12 månaderna

FIGUR 6. NARKOTIKAANVÄNDNING BLAND UNGA. Andelen niondeklassare som använder narkotika är lägre på Gotland än i riket. Särskilt låg är andelen flickor som brukat narkotika det senaste året. **Källa:** Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

FYSISK AKTIVITET

Fysisk aktivitet är en betydelsefull bestämningssfaktor för både fysisk och psykisk hälsa. I kombination med andra hälsosamma levnadsvanor kan fysisk rörelse förbygga till exempel hjärt-kärlsjukdomar, typ 2-diabetes, sjukdomar i rörelseorganen, vissa cancerformer, fetma och psykisk ohälsa.

Rekommendationen för fysisk aktivitet är minst 300 minuter för vuxna som är mycket stillasittande och 150 minuter i veckan för den som är mer rörlig ai sin vardag. Uppföljningar visar att en av tre gotlänningar rör sig mindre än 150 minuter i veckan och att var femte gotlänning (22%) är stillasittande mer än tio timmar per dygn. För ungdomar är rekommendationen i snitt en timmes fysisk aktivitet per dag, det vill säga sju timmar i veckan. De flesta ungdomar på Gotland rör sig mindre.

Den nationella folkhälsoundersökningen visar på skillnader i levnadsvanor mellan i olika grupper i samhället. Exempelvis minskar fysisk aktivitet med åldern men samtidigt är stillasittande minst tio timmar per dag vanligare bland ungdomar än bland äldre. Andelen personer som rör sig mindre än rekommenderade 150 minuter i veckan är också till exempel större bland personer med kort utbildning, låg hushållsinkomst, funktionsnedsättning och som är födda utanför Sverige, jämfört med i befolkningen som helhet

Målet till 2027 är att öka den fysiska aktiviteten i hela befolkningen, med fokus på att nå målet om en timmes fysisk aktivitet om dagen.

MÅL FÖR 2027

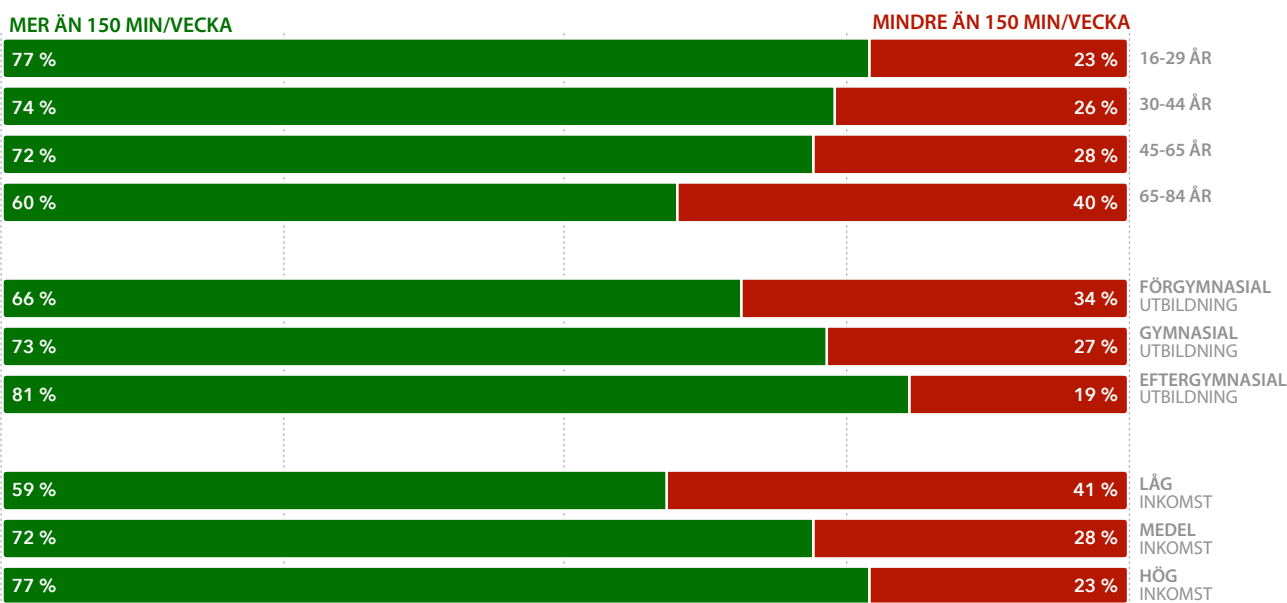
VI RÖR OSS EN TIMME VARJE DAG

HUR LIGGER VI TILL?

Lite mindre än hälften av alla elever på Gotland rör sig mer än fem timmar i veckan. Pojkar är som mer fysiskt aktiva än flickor. Under Coronapandemin ökade den fysiska aktiviteten överlag i den vuxna befolkningen. Bland ungdomar sågs dock en nedgång av fysisk aktivitet under pandemin. En oroande signal är dock att flickorna i årskurs åtta och i första året på gymnasiet vid mätning inte verkar ha återgått till samma nivå av fysiska aktivitet som innan pandemin. I den senaste undersökningen skiljer det 18 procentenheter mellan pojkar och flickor i årskurs åtta.

Fysisk aktivitet mindre än 150 minuter/vecka

Andel (%) personer mellan 16-84 år som har mindre än 150 minuters fysisk aktivitet i veckan.

FIGUR 7. FYSISK AKTIVITET. Grafen visar andelen i olika grupper av befolkningen som rör sig mer än 150 minuter i veckan. Äldre rör sig mindre än yngre. Personer med kortare utbildning och lägre inkomst har dessutom mindre fysisk aktivitet än personer med längre utbildning och högre inkomster. **Källa:** Hälsa på lika villkor.

EN TRYGG OCH ATTRAKTIV LIVSMILJÖ MED GODA UPPVÄXTVILLKOR

Trygghet och säkerhet är en grundläggande förutsättning för välmående. Att utsättas för eller uppleva våld eller kränkande behandling påverkar människor på många olika plan.

Upplevelsen av trygghet är delvis subjektiv. Dessutom förändras den över tid, i takt med samhällets normer, av det offentliga samtalet och nyhetsrapportering. Men det betyder inte att samhällets definitioner av säkerhet och rätten till trygghet är glidande eller luddiga.

En förutsättning för en trygg uppväxt är att ingen ska utsättas för eller bevittna våld i hemmet. För att det ska bli möjligt behövs en ökad medvetenhet om mäns våld mot kvinnor. Men det behövs också en fokusförflyttning, från privat angelägenhet till allas angelägenhet.

Våld kan se ut på olika sätt, såsom fysiskt, psykiskt, sexuellt, materiellt, ekonomiskt, latent, försummelse, hedersrelaterat, vanvård samt våld relaterat till funktionsnedsättning. Specifika insatser kan behöva riktas mot olika grupper exempelvis barn, nyanlända, unga kvinnor, unga män, äldre eller grupper med annan utsatthet.

Ett av målen till 2027 handlar specifikt om detta. I genomförandeprogrammet för social välfärd identifieras flera olika insatsområden kring att förebygga, upptäcka mäns våld mot kvinnor samt att erbjuda stöd för våldsutövande och våldsutsatthet.

2 mål till 2027:

Våld upptäcks och stöd erbjuds

Alla kan delta i den demokratiska samhällsutvecklingen

Det andra 2027-målet i detta kapitel handlar om inkludering och allas möjlighet att delta på rättvisa villkor i den demokratiska samhällsutvecklingen.

Att känna delaktighet och att ha ett socialt sammanhang är en viktig förutsättning för att vi ska må bra. Samtidigt har det stor betydelse för den demokratiska processen där allas röster är grundläggande. På motsvarande sätt kan känslan av att inte vara en del av samhället och utvecklingen skapa utanförskap, ohälsa och minskad upplevelse av tillit.

Målet syftar till att öka tilliten till samhället och den demokratiska samhällsutvecklingen. Det ska också bidra till ökad delaktighet och en upplevelse av att vi kan göra våra röster hörda. Målet riktar sig till Gotlands invånare men bidrar samtidigt till att stärka bilden av Gotland som en plats där alla kan vara en del av samhällsutvecklingen. Inkludering och delaktighet är också viktiga faktorer för att nå framgång för övriga mål i genomförandeprogrammet.

TRYGGHET I HEMMET

Ingen ska utsättas för eller bevittna våld i hemmet, vare sig som vuxen eller barn. Det är en förutsättning för en bra och trygg uppväxt.

Målet handlar om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Det går så klart inte att ha något annat mål än att ingen ska misshandlas i sitt eget hem eller av en person hen har en nära relation med. Syftet med att lyfta våld i hemmet som ett prioriterat mål till 2027 är att skapa förutsättningar att i högre grad än idag förebygga och upptäcka våld, agera och ge stöd till de som utsätts.

Insatser behövs på många olika områden, som att arbeta med kunskapshöjande insatser inom alla sektorer, motverka skadliga maskulinitetsnormer och minska risken för hedersrelaterat våld. Samverkan krävs för att skapa en nolltolerans mot övergrepp och våld.

HUR LIGGER VI TILL?

Mäns våld mot kvinnor är underrapporterat. Liksom många typer av våldsbrott är det svårt att mäta hur vanligt det är, eller om det ökar eller minskar, eftersom en stor del av våldet inte anmäls eller kommer till myndigheternas kännedom. Det så kallade mörkertalet betyder att vi faktiskt inte vet omfattningen.

Den data som finns tillgänglig ger därmed inte en rättvisande bild av verkligheten. Det ska man ha i åtanke när man tittar på statistiken. Och eftersom insatserna för att minska våldet bland annat handlar om att öka anmälningsbenägenheten, det vill säga upptäcka större andel av våldet, innebär det att antalet anmälningar eventuellt kommer att stiga.

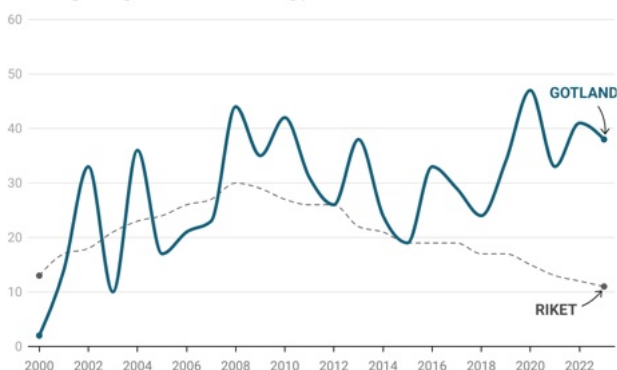
Men det betyder inte att vi inte vet något om vilka insatser som minskar våldet mot kvinnor, vilket stöd som behöver finnas tillgängligt för den som utsätts eller vilka förebyggande insatser som behöver göras.

Våld i nära relationer

Anmälda fall av misshandel i nära relationer är lägre på Gotland än riket i övrigt. Trenden har varit vikande under en tid men anmälningarna ökade igen under pandemi-åren 2020–2022 till samma nivå som 2012.

Anmälningar om grov kvinnofridskränkning

Anmälningar om grov kvinnofridskränkning per 100 000 inv.

MÅL FÖR 2027

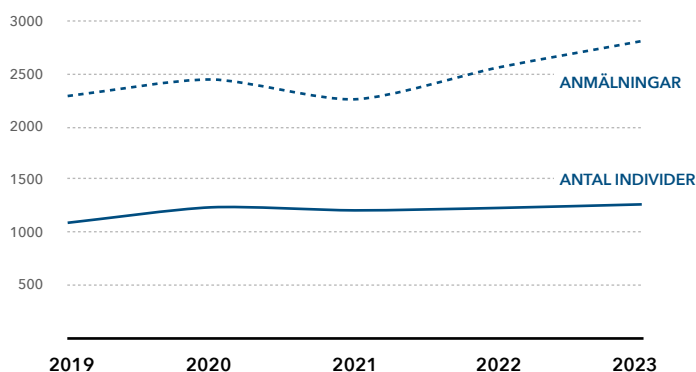
VÅLD FÖREBYGGS, UPPTÄCKS OCH STÖD ERBJUDS

Orosanmälningar

Antalet inkomna orosanmälningar på Gotland har de senaste åren sett en svag ökning. Antalet berörda barn och ungdomar har inte ökat i samma grad även om det även där skett en viss ökning.

INKOMNA OROSANMÄLNINGAR PÅ GOTLAND (2019-2023)

ANTAL OROSANMÄLNINGAR OCH BERÖRDA INDIVIDER

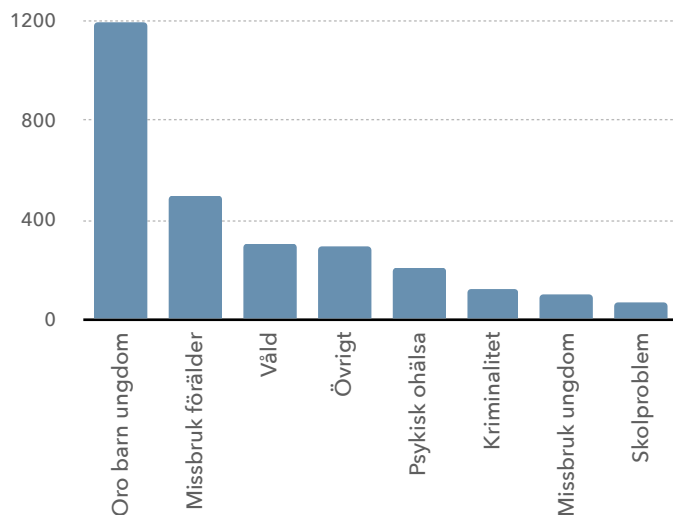

KÄLLA: REGION GOTLAND SOCIALFÖRVALTNINGEN

De flesta inkomna orosanmälningarna handlar om oro för barn/ungdom, missbruk hos förälder och våld.

INKOMNA OROSANMÄLNINGAR PÅ GOTLAND 2023

FÖRDELNINGEN AV OROSANMÄLNINGAR INKOMNA 2023

KÄLLA: REGION GOTLAND SOCIALFÖRVALTNINGEN

TILLIT OCH DELAKTIGHET

Att känna delaktighet i samhället och att ha ett socialt sammanhang är en viktig förutsättning för att vi ska må bra. Det är också avgörande för den demokratiska processen att medborgarna är delaktiga i utvecklingen och har inflytande över förändringar och beslutsprocesser även mellan de allmänna valen.

En fungerande demokrati förutsätter att medborgarna känner förtroende för demokratins samhällsinstitutioner och beslutsprocesser. Runt om i världen har vi under 2000-talet sett hur ett antal tidigare demokratier fallit tillbaka till autokrati efter att förtroendet för samhällets institutioner rasats av olika anledningar.

Människors tillit till demokratins förmåga att lösa konflikter på ett rättvist sätt är ett starkt försvar för demokrati och frihet.

Då måste alla grupper inkluderas, ingen får hamna utanför. Alla behöver kunna vara en aktiv del av det gotländska samhället, känna sig sedda, behövda och vara medskapande. De flesta involveras genom familjeliv, skolor, arbetsliv, föreningsliv och andra delar av civilsamhället, men en del hamnar av olika orsaker vid sidan av.

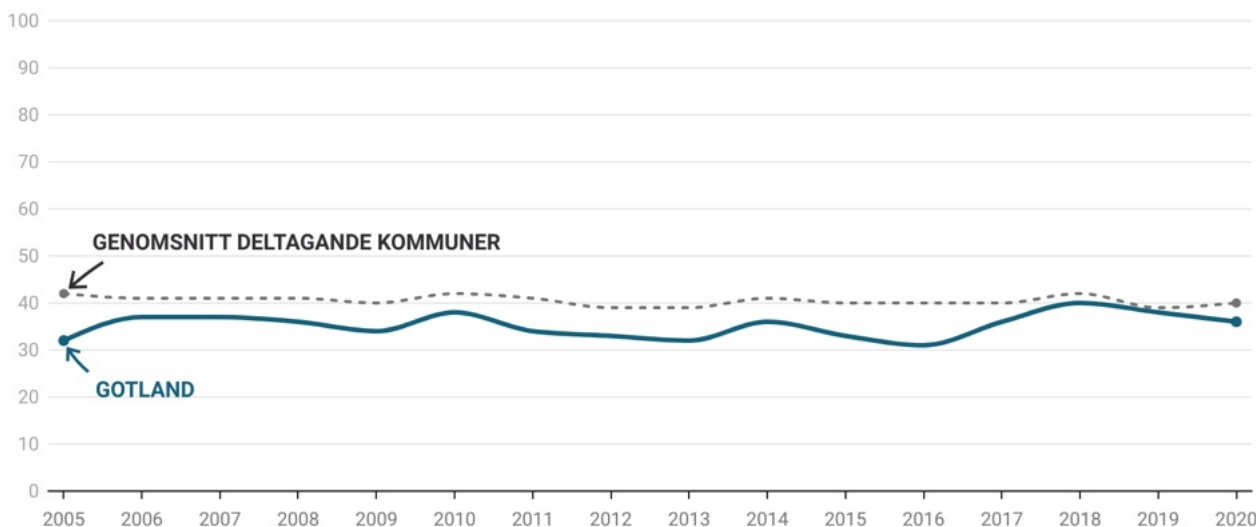
Det offentliga stöd och civilsamhällets engagemang spelar stor roll för att inkludera alla. Det har bland annat visat sig i frågor om etablering och boende för nyanlända.

HUR LIGGER VI TILL?

Genomförandeprogrammet har identifierat tre prioriterade områden som handlar om diskriminering och samhällsnormer, trygghet att delta i samhället samt att undanröja hinder för deltagande. Målet följs upp bland annat genom indikatorerna som beskrivs här.

MEDBORGARINFLYTANDE (0-100)

INDEX 0-100. Tycker du att invånarna i din kommun har möjlighet till insyn och inflytande över kommunens beslut och verksamheter?

FIGUR 8. MEDBORGARINFLYTANDE. Grafen visar ett index över hur medborgarna i en kommun upplever att de kan påverka kommunens beslut och verksamheter. På Gotland ligger nivån lägre än genomsnittet. Dock kan man märka en uppgång på Gotland sedan 2016 och avståndet till genomsnittet har därför minskat. **Källa:** Hälsa på lika villkor.

MÅL FÖR 2027

ALLA KAN DELTA I DEN DEMOKRATISKA SAMHÄLLSUTVECKLINGEN

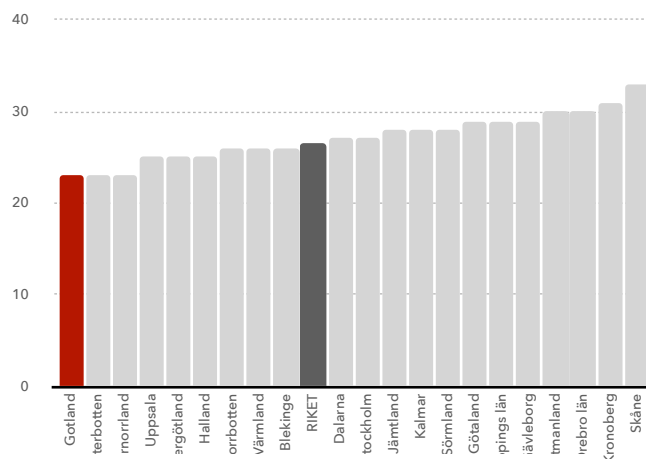
Tillit till andra

Jämfört med övriga regioner upplever gotlänningar trygghet och tillit till andra människor i högre grad än resten av riket. Närhet mellan människor är en styrka för ett samhälle.

En av indikatorerna som följs upp särskilt till 2027 är andelen invånare som tycker att man i allmänhet kan lita på andra människor. Diagrammet nedan visar andelen som svarar nej på den frågan.

AVSAKNAD AV TILLIT

ANDELEN AV BEFOLKNINGEN SOM SVARAT ATT DE SAKNAR TILLIT TILL ANDRA MÄNNISKOR

EFFEKT MÅL 2040

GOD UTBILDNINGSNIVÅ OCH GODA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR LIVSLÅNGT LÄRANDE

Hela utbildningskedjan, från förskola och grundskola till gymnasium och vuxenutbildning, behöver fungera väl, med likvärdiga förutsättningar för alla. Det är en förutsättning för utveckling både för individen och för samhället i stort.

Utbildning är grunden för goda livschanser, ett hälsosamt liv, en väl fungerande kompetensförsörjning och samhällsutveckling. Mer än var tionde elev årskurs 9 på Gotlandsaknar dock behörighet till gymnasieskolan. Fler flickor än pojkar är behöriga till gymnasieskolan och studerar vidare efter gymnasiet. Var fjärde elev i gymnasiet slutför inte studierna med examen eller studiebevis inom fyra år. Alla ungdomar behöver ges möjlighet att fullfölja gymnasiet med godkända betyg.

På Gotland är andelen invånare med eftergymnasial utbildning lägre än i riket. Det finns könsskillnader, där längre utbildning är vanligare bland kvinnor än bland män. Tillgång till längre utbildning är betydelsefull, då kraven på formell kompetens ökar inom arbetslivet. Därför behöver både möjligheterna till eftergymnasial utbildning och övergången från gymnasium till högskola stärkas på Gotland.

2 mål till 2027:

Skolnärvaro ökar både i grundskola och gymnasium

Arbetsmarknaden är tillgänglig för alla

Det gäller såväl eftergymnasiala yrkesutbildningar som akademiska utbildningar.

Två mål till 2027 är identifierade i genomförande programmet i detta kapitel. Det ena handlar om att öka skolnärvaron och hitta stöd och lösningar för att komma till rätta med bakomliggande orsakerna till skolfrånvaro.

Det andra målet handlar om tillgängligheten på arbetsmarknaden. Det målet

ÖKAD SKOLNÄRVARO

Det finns ett starkt samband mellan genomförd skolgång och hälsa, både under skolgången och i framtiden. Hög skolnärvaro är därför en viktig bestämningsfaktor för individers hälsa och för en samhällsutveckling mot social hållbarhet.

Fungerande skolgång är en viktig förutsättning för individens hälsa och utveckling genom hela livet. Det är inte bara skolans ansvar. Målet uppnås genom aktiviteter och samverkan mellan relevanta aktörer för att barn ska få goda förutsättningar genom hela uppväxten att utveckla kognitiva, emotionella, sociala och fysiska förmågor.

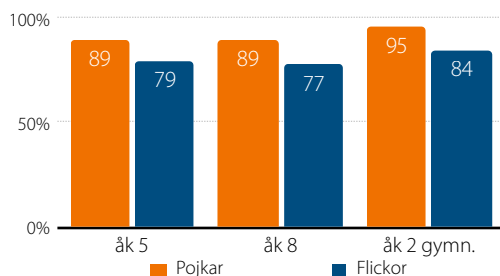
HUR LIGGER VI TILL?

Skolfrånvaron följs upp löpande inom varje rektorsområde. Under läsåret 2022/2023 var den samlade frånvaron, för å kallad giltig och ogiltig skolfrånvaro, 11,5 procent i grundskolorna inom regionens regi. Mer specificerad statistik om detta, till exempel utifrån kön, är under uppbyggnad in Region Gotland. Förflyttningen på detta område följs även upp av andra indikatorer.

Trygghet i skolan

Att känna trygghet i skolan är ett av de prioriterade insatsområdena för att öka skolnärvaron. Andelen som känner sig trygga i skolan är generellt sett något högre på Gotland än i riket. Men upplevelsen av trygghet i skolan skiljer sig utifrån kön. Det är vanligare bland pojkar än bland flickor, i alla årskurser där det mäts: årskurs fem, åtta och år två på gymnasiet.

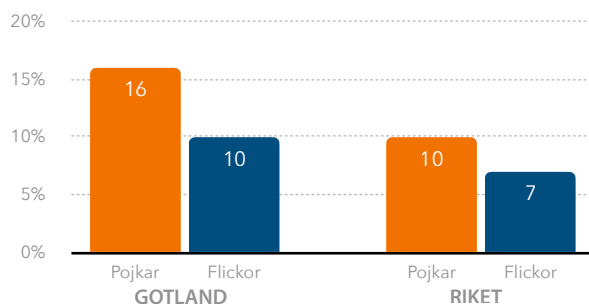
ANDEL SOM KÄNNER SIG TRYGGA I SKOLAN

Indraget studiestöd för ogiltig frånvaro

Andelen gotländska gymnasieelever som fått indraget studiestöd på grund av frånvaro är större på Gotland jämfört med i riket. Både på Gotland och nationellt är det vanligare bland pojkar än bland flickor.

INDRAGET STUDIESTÖD PÅ GRUND AV FRÅNVARO (%)

MÅL FÖR 2027

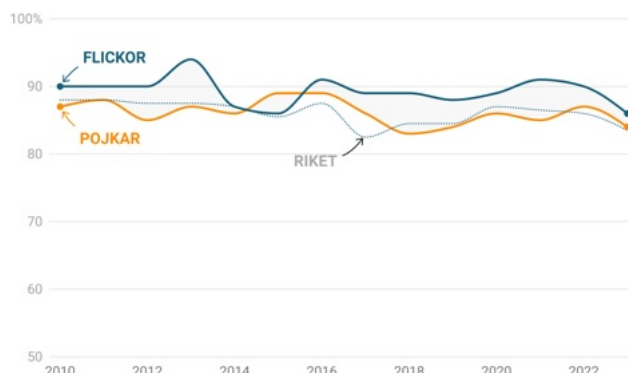
SKOLNÄRVARO ÖKAR BÅDE I GRUNDSKOLA OCH GYMNASIUM

Behörighet till gymnasiet

Andelen elever i årskurs nio på Gotland som har behörighet till yrkesprogram minskade mellan 2022 och 2023, både bland flickor och pojkar. Andelen behöriga elever har tidigare varit högre på Gotland än i riket medan skillnaden nu inte är lika tydlig. Behörighet till gymnasiets yrkesprogram är något vanligare bland flickor än bland pojkar.

ANDEL ELEVER MED BEHÖRIGHET TILL YRKESPROGRAM

ANDEL ELER I ÅRSKURS NIO MED BEHÖRIGHET TILL YRKESPROGRAM

Gymnasieexamen inom fyra år

Andelen av elever på gymnasiet som slutfört examen inom fyra år är mindre på Gotland än i riket och där har skillnaderna ökat de senaste två åren. Kvinnor når i högre grad en examen och andelen män med en examen är även lägre i jämförelse med riket.

ELEVER MED EXAMEN INOM FYRA ÅR

ANDEL GOTLÄNDSKA ELEVER SOM TAGIT GYMNASIEEXAMEN ELLER FÅTT STUDIEBETYG INOM FYRA ÅR.

SAMMANFATTNING OCH REKOMMENDATIONER

Inkludering och delaktighet i samhället skiljer sig fortsatt mellan olika grupper och medför att en betydande andel av befolkningen upplever exempelvis kränkande bemötande, ensamhet och avstår från att delta i demokratiska val.

För att motverka detta har bland annat insatser gjorts för att minska ofrivillig ensamhet, exempelvis projekt med vård-samordnare på vårdcentral och samverkan kring kultur för hälsa. Utöver detta har Tillväxt Gotland, Arbetsförmedlingen och Region Gotland m. fl. tillsammans initierat projekt *Gotland Framvärd – en kompetensarena för alla!* Projektet syftar till att få fler individer till egen försörjning genom utökat och tätare samarbete mellan Region Gotland, andra myndigheter och näringsliv.

För att ytterligare stärka utvecklingen i önskad riktning behöver aktörer på Gotland tillsammans hålla i och förstärka arbete för ökad inkludering och delaktighet i samhället, exempelvis insatser för att:

- motverka skadliga exkluderande samhällsnormer.
- möjliggöra utbildning, sysselsättning och socialt deltagande för alla oavsett bakgrund och funktionsförmåga.
- minska ensamhet.

Upplevd tillit och trygghet skiljer sig fortfarande mellan olika grupper i samhället. Det finns också fortsatt problem med mäns våld mot kvinnor och annan brottslighet, som exempelvis narkotikarelaterad kriminalitet. För att motverka detta har det under 2023 arbetats på flera fronter. Samverkansprojektet *Södra Gotland samverkar* har fått finansiering från Jämställdhetsmyndigheten och fokuserar på våldspreventivt arbete. Utöver detta beslutade regionfullmäktige om en ny samverkansstruktur kring brottsförebyggande arbete som ett led i att leva upp till lagen som trädde i kraft 1 juli som ger kommuner ett lagstadgat ansvar att samordna det brottsförebyggande arbetet. I uppbyggnaden av samverkansstrukturen sker ett tätt samarbete mellan framför allt Region Gotland, polisen och Länsstyrelsen Gotlands län. Slutligen har Region Gotland och polisen samverkat i det brottsförebyggande arbetet genom regelbundna avstämningar i *Operativt Samverkansforum* där flera olika aktörer ingår.

För att ytterligare stärka utvecklingen i önskad riktning behöver aktörer på Gotland tillsammans hålla i och förstärka åtgärder för:

- specifikt brottsförebyggande arbete.
- grundläggande förutsättningar för ett tryggt samhälle, som exempelvis insatser så att människor blir inkluderade och delaktiga i samhället.

Det finns omotiverade skillnader i hälsa, levnadsvanor och andra faktorer som påverkar hälsan, mellan grupper i samhället. För att motverka detta har aktörer på Gotland arbetat aktivt. Bland annat har ett omställningsarbete till ett hälso- och sjukvårdssystem för hälsa genom hela livet pågått i samverkan mellan flera förvaltningar. Utöver denna satsning driver energicentrum Gotland projektet *Framtiden är Aktiva Ungas Mobilitet*, där målet är att styra om resmönster till gång, cykel och kollektivtrafik vilket har såväl positiva hälso- som miljöeffekter. Slutligen har det under 2023 gjorts många åtgärder som gynnar möjligheten för barn, unga och vuxna att genomföra utbildning med godkända resultat. Exempelvis *Bokstart Gotland*, utbildningen *Förälder i nytt land*, arbete med tillgängliga lärmiljöer, samverkan för ökad skolnärvaro, arbete för säker skolväg och satsningar för ökad rörelse och jämställdhetsarbete på ungdomsgårdarna.

För att ytterligare stärka utvecklingen i önskad riktning behöver aktörer på Gotland tillsammans hålla i och förstärka åtgärder för likvärdiga förutsättningar för god hälsa, som exempelvis insatser:

- som ökar skolnärvaron i grundskola och gymnasium
- inom hälsofrämjande och förebyggande arbete för hela befolkningen, men med extra fokus på grupper med störst risk för ohälsa.

EN FÖREBILD I KLIMAT OCH ENERGIOMSTÄLLNINGEN

Klimat- och energiomställningen är vår tids största utmaning. Den berör alla delar av vårt samhälle och kommer göra det under lång tid framöver. Den globala uppvärmningen kommer att få stora konsekvenser för alla samhällen och ekosystem och förändra förutsättningarna på jorden dramatiskt. För varje hundra grader vi klarar av att hålla nere uppvärmningen förbättras våra chanser i framtiden och risken för katastrofala följder runt om i världen minskar.

I den regionala utvecklingsstrategin utgör klimatusmaningen ett av de tre övergripande målen och utav de 12 effektmålen som Gotland ska uppfylla till 2040 handlar två om klimatomställningen och tre om andra viktiga miljömål.

För att nå målen i klimatomställningen ska de gotländska utsläppen av växthusgaser ha upphört senast 2040 och energianvändningen ska vara baserad på förnybar energi.

Genomförandeprogrammet för klimat, energi och miljö har utifrån den utmaningen definierat åtta delmål att nå redan till 2027 för att hålla takten i omställningen.

År 2027 ska utsläppen från transportsektorn ha minskat med 70 procent jämfört med 2010. Det betyder att utsläppen från personbilstrafiken i det närmaste behöver halveras från dagens nivå.

Den andra stora utmaningen i klimatomställningen är att den stora energiomställningen även omfattar utsläppen från cementindustrin och planerna på att göra den i det närmaste utsläppsneutral. Det kräver samordning och att flera olika processer och insatser inom samhällets olika delar görs samtidigt, då de är beroende av varandra.

ÖVERGRIPANDE MÅL 2040

EFFEKT MÅL 2040

MÅL FÖR 2027

Figur 9 Del 2 utgår från det övergripande målet Gotland är en förebild i energi- och klimatomställningen och handlar om klimat, energi och miljöfrågor. Det övergripande målet omfattar fem av tolv effektmål till 2040. I Genomförandeprogrammet för klimat, energi och miljö finns åtta delmål som ska nås till 2027. Detta kapitel beskriver var vi idag befinner oss i utvecklingen mot de målen.

EFFEKT MÅL 2040

ETT KLIMATNEUTRALT GOTLAND

Senast år 2045 ska Sverige vara klimat neutralt, det vill säga inte ha några nettoutsläpp av växthusgaser. Gotland har beslutat att gå före och nå målet om klimatneutralitet redan 2040.

Den utmaningen är särskilt stor för Gotland med ett antal förutsättningar som lett till större utsläpp än de flesta andra regioner har.

Eftersom Gotland är en ö, utan fast förbindelse med fastlandet, är vi beroende av färjetrafik och flyg för transporter till och från resten av landet. Jämfört med övriga regioner har vi dessutom en relativt stor jordbrukssektor och är mer bilberoende än många andra delar av landet, vilket båda är faktorer som bidrar till ökade utsläpp av växthusgaser.

Bland landets 290 kommuner är det bara två, Luleå och Göteborg, som har högre totala utsläpp av växthusgaser än Gotland. Av hela Sveriges totala klimatutsläpp kommer fyra procent från Gotland.

Anledningen är i första hand att Sveriges största cementfabrik finns på ön, i Slite på norra Gotland. Industriutsläppen står därför för 77 procent av Gotlands samlade utsläpp av växthusgaser medan jordbruket och transporterna står för 12 respektive 7 procent. I resten av landet ser fördelningen helt annorlunda ut.

5 MÅL TILL 2027

Utsläppen av växthusgaser ska kontinuerligt minskas med 10-15% per år jämfört med föregående år

Minst en operatör flyger kommersiellt med elflyg till och från Gotland

Växthusgasutsläppen från transporter på Gotland har minskat med 70% jämfört med 2010 års nivå

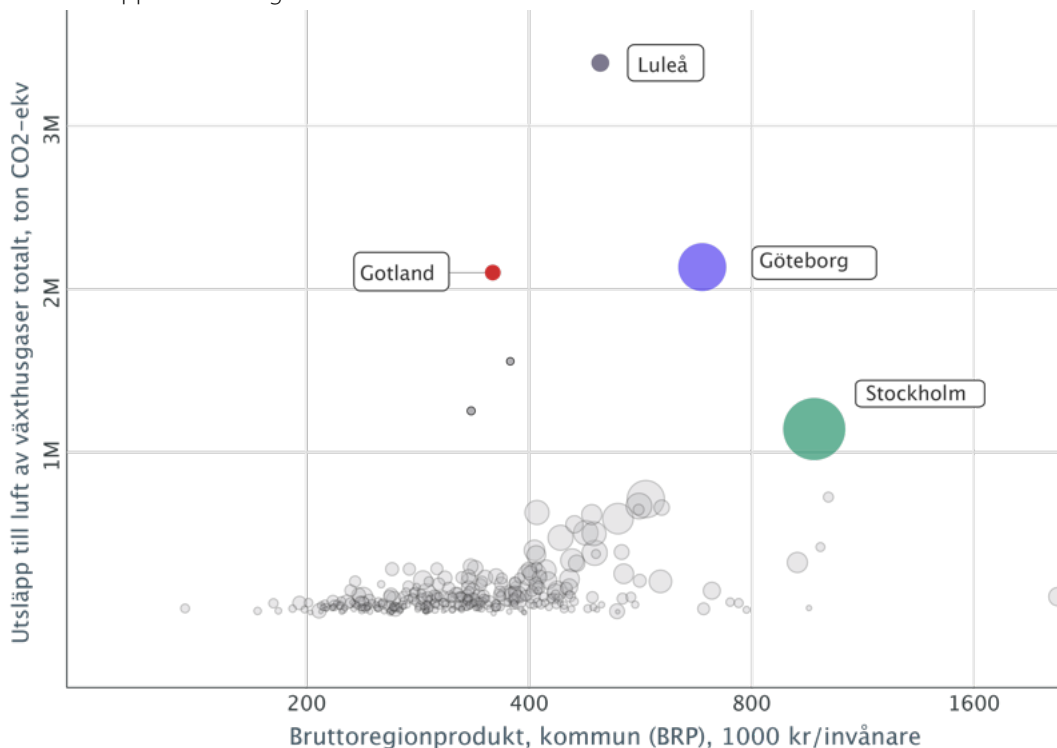
Infrastruktur för publik elektrisk laddning och försäljningsställen för förnybara drivmedel är godtagbar över hela Gotland

Minst 25 procent av nybyggda bostadshus ska vara miljöcertifierade

För att klara målet krävs att vi minskar vår klimatpåverkan hela samhället. Det krävs minskningar inom alla sektorer. Vissa delar av omställningen kräver planering och investeringar under lång tid, inom många olika områden, för att kunna förverkligas.

GOTLANDS KLIMATPÅVERKAN ÄR BLAND DE HÖGSTA I LANDET

Totala utsläpp av växthusgaser och BNP för alla kommuner

FIGUR 10. UTSLÄPP AV VÄXTHUSGASER PER KOMMUN. Diagrammet visar landets kommuner med utsläpp av växthusgaser på den stående axeln och Bruttoregionprodukt (BRP) på den liggande axeln. Ju högre upp i diagrammet, desto större utsläpp och ju längre högerut desto rikare kommun. Gotland landets tredje största utsläpp av växthusgaser. Källa: Nationella emissionsdatabasen och kolada.se.

MINSKADE KLIMATUTSLÄPP

Fram till år 2027 ska Gotlands totala utsläpp av växthusgaser ha minskat med 10-15 procent per år. Det kräver betydligt större insatser än vi sett de senaste åren.

En förutsättning som skiljer Gotland från övriga regioner är att större delen av klimatutsläppen inom Gotlands gränser kommer från en enda utsläppskälla, cementindustrin. Att de totala utsläppen är så beroende av en och samma källa påverkar hur detta mål mäts på bästa sätt. Både framsteg och brist på framsteg kan lätt döljas av utsläppen från cementindustrin. Därför finns det skäl att mäta och redovisa Gotlands totala utsläpp både med och utan industriutsläppen inkluderade.

För att nå klimatmålen måste alla delar av samhället bidra, utsläppen måste minska inom alla sektorer. För Gotlands del är det extra viktigt att utsläppen från cementindustrin minskar, eftersom de är så dominerande.

Enligt redovisade planer för att fänga in och lagra koldioxiden från cementproduktionens utsläpp, skulle en av Sveriges enskilt största utsläppskällor kunna bli klimatneutral i början av 2030-talet. Enligt industrins egna planer kan produktionskedjan till och med kunna bli klassad som en "koldioxidsänka", det vill säga reducera mängden växthusgaser i atmosfären.

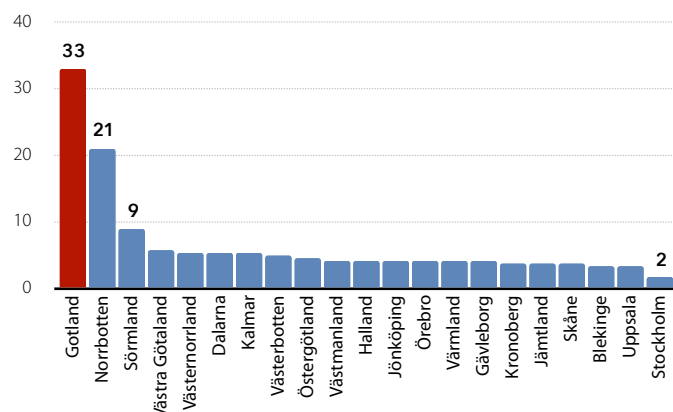
MÅL FÖR 2027

UTSLÄPPEN AV VÄXTHUSGASER SKA KONTINUERLIGT MINSKAS MED 10–15 % PER ÅR JÄMFÖRT MED FÖREGÅENDE ÅR

Men de gotländska klimatutsläppen ligger i topp även inom andra sektorer. Jämfört med övriga regioner har Gotland högst per capita-utsläpp också från jordbruket och näst högst från transporter.

KLIMATUTSLÄPP PER PERSON

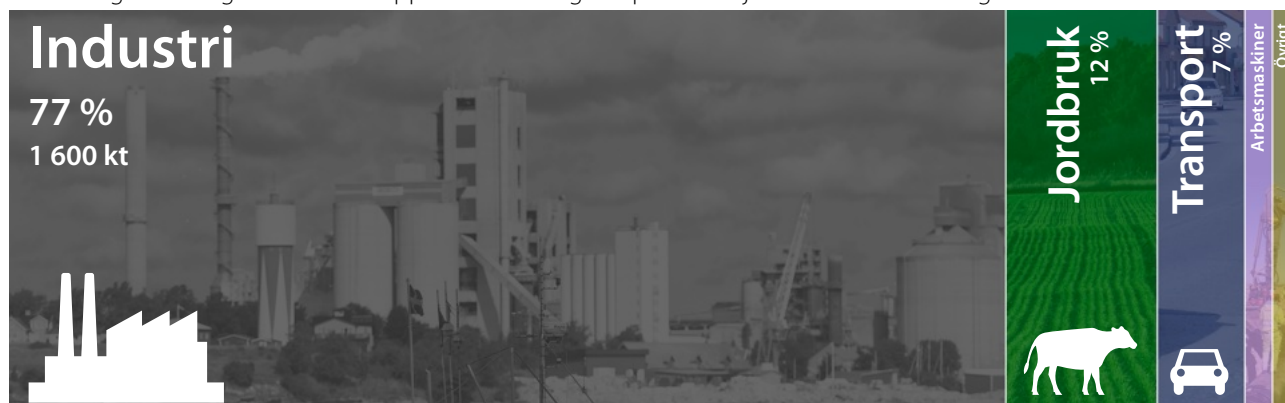
UTSLÄPP AV VÄXTHUSGASER PER PERSON I LANDETS REGIONER

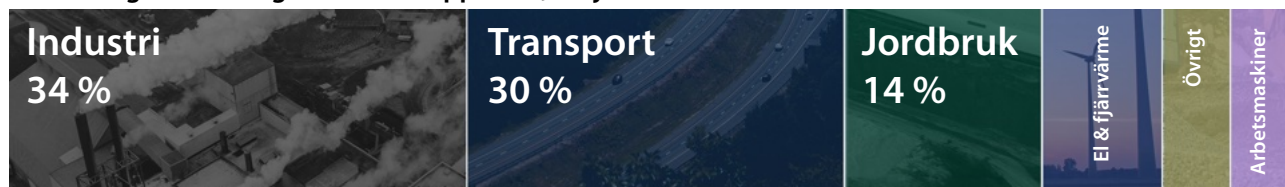
Källa: Nationella emissionsdatabasen

FÖRDELNINGEN AV GOTLANDS KLIMATUTSLÄPP 2022

Fördelningen av de gotländska utsläppen av växthusgaser per sektor jämfört med fördelningen i riket

Fördelningen av Sverige totala utsläpp 2022, för jämförelse

Figur 11. Utsläpp per sektor. Illustrationen visar fördelningen av klimatutsläppen mellan olika sektorer. På Gotland står industrin för 77 procent av alla utsläpp, jordbruket står för 12 procent och transportsektorn utgör 7 procent. I hela riket utgör industriutsläppen bara 34 procent av utsläppen medan transporter står för 30 och jordbruket står för 14 procent. Det visar att utsläppen från industrin och jordbruket har en mer dominerande roll på Gotland än i resten av landet. **Källa:** Nationella emissionsdatabasen.

HUR LIGGER VI TILL?

Ett första etappmål är alltså att minska de totala utsläppen av växthusgaser med 10 till 15 procent varje år fram till år 2027. Kommer vi klara det?

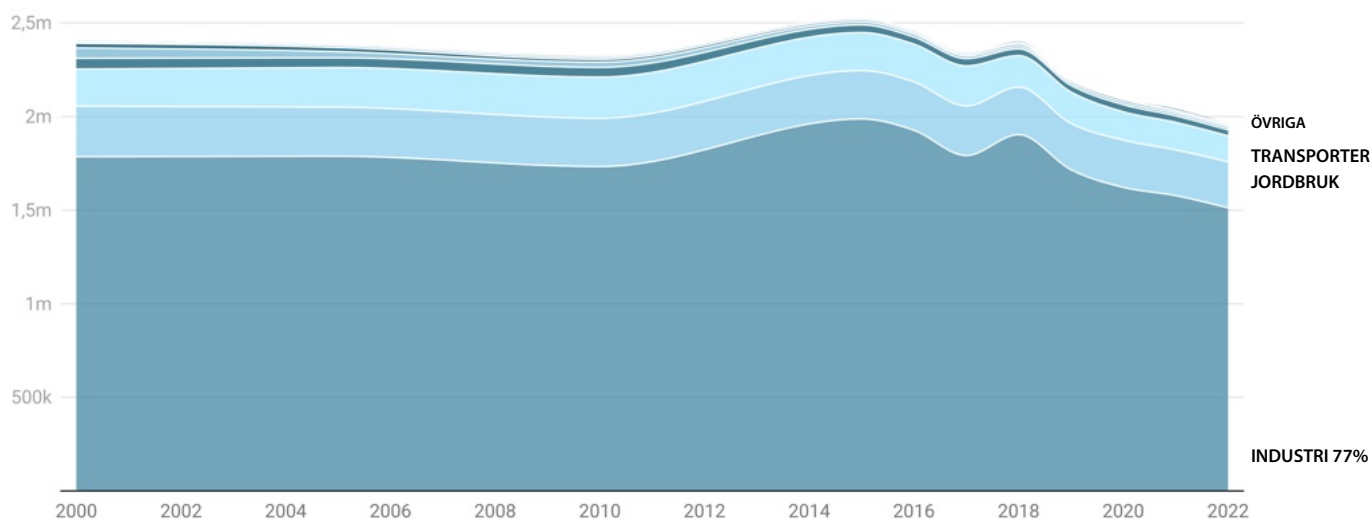
Sedan 2015 har Gotlands totala utsläpp minskat med 22 procent vilket är ett tydligt trendbrott från årtionden av ökade utsläpp. Det är dock en minskningstakt som ligger långt under målet vi satt till 2027. Minskningen mellan 2015-2022 motsvarar en årlig minskning med 3,6 procent. Målet för Region Gotland är en genomsnittlig minskning med 10-15 procent per år mellan 2022-2027.

Eftersom utsläppen från cementindustrin har så stor påverkan på de totala siffrorna är det värt att titta på utsläppen för övriga kategorier separat. Utsläppen av växthusgaser från Gotland inom de övriga sektorerna, har i de flesta fall minskat något snabbare på lång sikt. Men gemensamt för alla kategorier av utsläpp är att de minskar betydligt långsammare än den önskade takten.

Eftersläpningen av utsläppsdata på regional nivå, gör att vi idag bara kan svara på hur utvecklingen sett ut fram till år 2022.

GOTLANDS TOTALA KLIMATUTSLÄPP 2000-2022

Utsläpp av växthusgaser på Gotland, angivet som ton koldioxidekvivalenter.

FIGUR 12. TOTALA UTSLÄPP AV VÄXTHUSGASER. Grafen visar förändringen av de totala klimatutsläppen från Gotland 2000-2022. Utsläppen var i stort sett oförändrade under många år men började stiga runt 2010 för att först efter 2016 börja sjunka. Efter trendbrottet 2016 har utsläppen minskat med cirka 3-4 procent årligen. **Källa:** Nationella emissionsdatabasen.

MINSKADE UTSLÄPP FRÅN TRANSPORTER MED 70%

Det är bara tre år kvar till 2027. Då ska utsläppen av växthusgaser från transporter ha minskat med 70 procent jämfört med år 2010.

Enligt Sveriges officiella miljömål ska landets utsläpp av växthusgaser från inrikes transporter år 2030 ha minskat med minst 70 procent jämfört med år 2010. Region Gotland har beslutat att gå före och uppnå målet redan 2027.

HUR LIGGER VI TILL?

Enligt den senaste tillgängliga statistiken, vilket är från 2022, hade utsläppen minskat med 28 procent jämfört med 2010. Det betyder att vi med bara fem år kvar inte kommit halvvägs mot målet.

Den utsläppskategori som lyckats med största utsläppsminskningarna är busstrafiken som har ersatt de fossila drivmedlen med biogas och HVO.

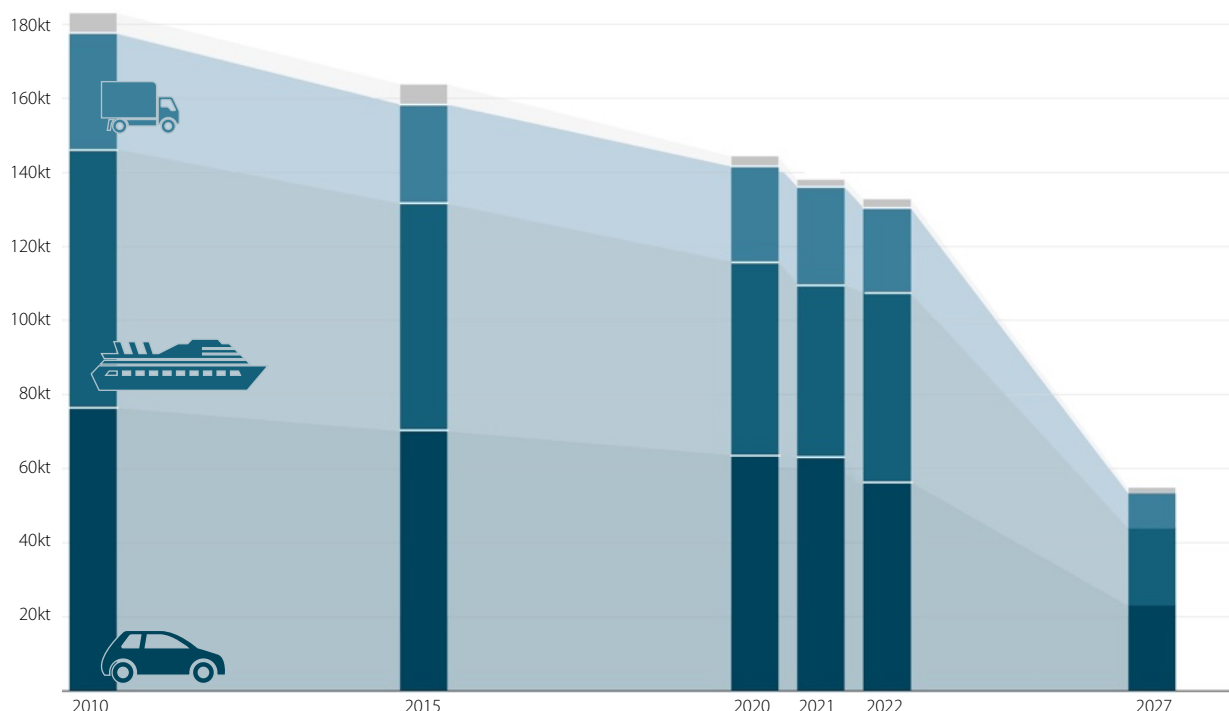
MÅL FÖR 2027

VÄXTHUSGASUTSLÄPPEN FRÅN TRANSPORTER PÅ GOTLAND HAR MINSKAT MED 70% JÄMFÖRT MED 2010 ÅRS NIVÅ

De transportslag som står för den absolut största andelen av utsläppen från transportsektorn är personbilstrafiken, inrikes sjöfart och lastbilar. Inom alla de transportslagen har omställningen gått för långsamt.

GOTLANDS KLIMATUTSLÄPP FRÅN TRANSPORTER

Utsläpp av växthusgaser från transporter på Gotland (2010-2022).

Figur 13. Utsläpp från transporter. Utsläppen från transportsektorn har minskat från cirka 180 tusen ton koldioxidekvivalenter år 2010 till cirka 130 tusen ton 2022. För att nå målet om en minskning med 70 procent behöver utsläppen minska med ytterligare 77 tusen ton till 2027. Källa: Nationella emissionsdatabasen

UTSLÄPP FRÅN SJÖFART

Utsläppen från sjöfarten har legat relativt konstant de senaste åren. Klimatpåverkan var som störst runt 2010 och är idag 27 procent lägre. Den största delen av utsläppen kommer från färjetrafiken mellan Gotland och fastlandet. 2021 byttes drivmedlet i två av de tre gotlandsfärjorna från marin diesel till LNG med inblandning av 10 procent biogas.

På grund av kraftigt ökade priser på drivmedel som en följd av Rysslands krig mot Ukraina återgick dock Destination Gotland under 2021 och 2022 till att använda diesel. En färjetrafik som körs på fossilfritt bränsle är en viktig förutsättning för att kunna nå målet om klimatneutralitet.

En utmaning för data om utsläppen från sjöfart runt ön är att beräkna vilken sjöfart som ska räknas in i Gotlands territoriella utsläpp. Dessutom finns frågetecken kring utsläpp från försvarets aktiviteter på och runt Gotland, då de inte ingår i den offentliga redovisningen på samma sätt som övrig verksamhet.

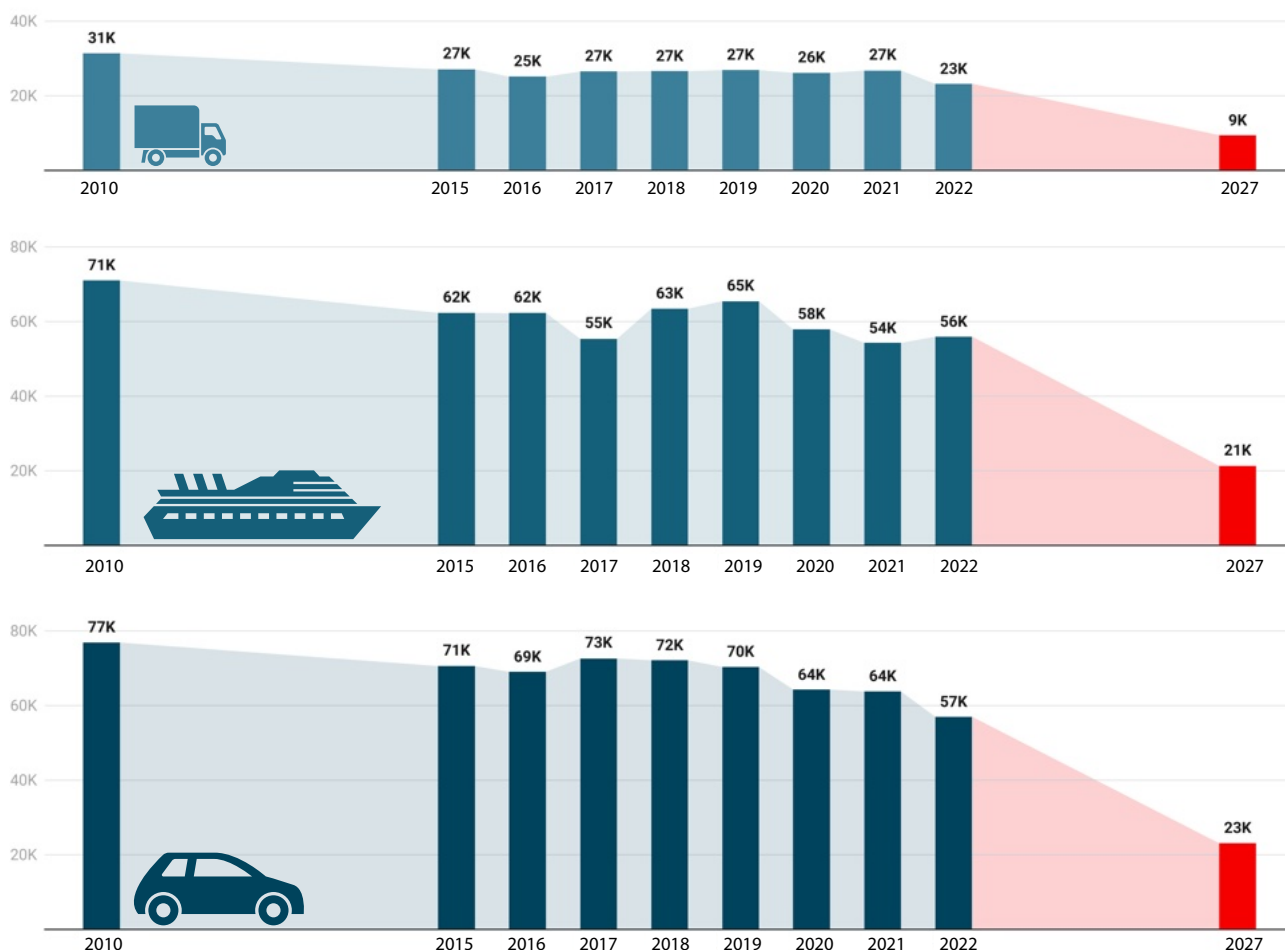
UTSLÄPP FRÅN VÄGTRAFIKEN

Utsläppen från vägtrafiken har minskat lika långsamt som utsläppen från sjöfarten. År 2022 var utsläppen från personbilar och lastbilar 27 procent lägre än 2010. En minskning med 70 procent till 2027 ligger just nu utom räckhåll. Ett positivt tecken är dock att takten i omställningen har ökat sedan 2020. Till viss del beror det på ett minskat resande på grund av coronapandemin och dyrare priser på drivmedel. De ändrade resemönster som restriktionerna innebar har till viss del fortsatt efter pandemin.

Dessutom har omställningen till klimatvänliga drivmedel och klimatvänligare bilar rent generellt minskat utsläppen från biltrafiken. Men utifrån de senaste årens trender och dagens beslutade styrmedel kommer den utvecklingen inte att räcka för att nå målet om minskade utsläpp från bilar och lastbilar med 70 procent till 2027.

KLIMATUTSLÄPP FRÅN BÅTAR, BILAR OCH LASTBILAR

Utsläpp av växthusgaser, uttryckt i ton koldioxidkvivalenter

FIGUR 14. UTSLÄPP FRÅN SJÖFART, BILAR OCH LASTBILAR. Den röda stapeln 2027 visar vad målet om 70 procents minskning sedan 2010 innebär. Källa: Nationella emissionsdatabasen.

ELFLYG TILL GOTLAND

Gotlands läge innebär både fördelar och utmaningar. Fokus ligger ofta på att hitta lösningar på de hinder som ö-läget skapar. Men Gotland har mycket bra förutsättningar för att bli en av de första regionerna att knytas samman med huvudstaden med elflyg.

Flygförbindelserna med omvärlden är en nyckelfråga för Gotland. Idag har Gotland reguljär flygtrafik till Stockholm varje dag under hela året, samt som oftast på veckobasis direktflyg till och från Göteborg och Malmö. Under högsäsong ökar antalet destinationer, passagerare, avgångar och ankomster avsevärt. Samtidigt som goda förbindelser med fastlandet är en grundläggande fråga för gotländskt samhälle och näringsliv är både flyg- och färjetrafiken behäftad med negativa följd effekter för klimat och miljö.

Även om både flygplan och färjor kan köras med en viss inblandning av biobränsle är den trafik som bedrivs till och från Gotland i dagsläget långt ifrån fossilfri. För att upprätthålla eller förbättra tillgängligheten till och från Gotland, utan att bidra till klimatförändringen, behövs nya och mer hållbara sätt att resa till och från Gotland. Elflyg och hybrid-flyg är därför intressant för Gotland.

Gotlands Trafikråd arbetar för att främja klimatsmarta och goda kommunikationer till och från samt på Gotland. Rådet består av representanter från näringsliv, myndigheter, organisationer, infrastruktuvarsvariga och trafikoperatörer. Trafikrådet har enats om ständpunkten att flyg till Gotland bör vara bland de första sträckorna där elflyg i kommersiell trafik blir verklighet.

Region Gotlands mål är att minst en operatör ska flyga kommersiellt med elflyg till och från Gotland 2027. Även om teknikutvecklingen i dagsläget inte kommer att klara av den tidsramen, så finns det stora möjligheter att nå målet inom en inte alltför avlägsen framtid.

Elflygplan väntas flyga något långsammare än konventionella flygplan. Utifrån tillgänglighetsaspekten är tidsvinsterna för de flesta befintliga sträckor relativt små jämfört med tåg och ibland även jämfört med bil. Eftersom resan till Gotland går över hav minskas konkurrensen från andra trafikslag gällande restider, och sträckan är således lämplig för introduktion av elflyg.

Vinsten med en elflyglinje ligger i att kunna öka resandet mellan Gotland och fastlandet och därmed minska avståndet, på ett mer ekologiskt hållbart sätt. Det betyder mycket för Gotlands attraktionskraft, för möjligheten för fler att bosätta sig arbeta och studera på ön. För att nå nationella och globala klimatomål måste de som har möjlighet att gå före också vara de som tar de första stegen. Det är till och

MÅL FÖR 2027

MINST EN OPERATÖR FLYGER KOMMERSIELLT MED ELFLYG TILL OCH FRÅN GOTLAND

med en komparativ fördel för de länder, städer och regioner som har den möjligheten.

Globalt sett tillhör Sverige de länder som ofta haft den möjligheten och Gotland med det relativt korta avståndet till Stockholm, vårt beroende av goda kommunikationer med omvärlden och den kapacitet som finns genom samverkan mellan relevanta aktörer är unikt väl anpassat för att vara pionjär inom detta område. Därför behöver Gotland vara redo att ta emot elflyget när tekniken väl finns..

HUR LIGGER VI TILL?

Målet om att minst en operatör flyger kommersiellt med elflyg mellan Gotland och fastlandet år 2027 är ambitiöst och antaget med vetskap om att teknikutvecklingen kanske inte skulle kunna hinna den tidsplanen. I dagsläget ser det inte ut som att någon av de ledande utvecklarna kommer ha möjliggjort kommersiella elflygsplan till 2027, men deras tidsplan ligger bara några fåtal år efter.

Under tiden pågår arbetet mot målet på flera plan, i bred samverkan.

- Gotlands nätverk för elflyg drivs sedan 2022 av Region Gotland och Svenska Spel. Nätverket har arrangerat flera seminarier och evenemang för att belysa och driva frågan.
- I oktober 2023 arrangerade Gotlands nätverk för elflyg, Science Park Gotland och Uppsala universitet en workshop, för att skapa nya insikter och en gemensam syn på utmaningar och lösningar för elflyget. En slutsats var att det behövs en färdplan för vad som behöver ske för att få elflyget att landa på Gotland.
- I februari 2024 påbörjades en förstudie genom Science Park Gotland för att utforska och utveckla förutsättningar för elflyg på Gotland, med två tydliga delar:
 1. En färdplan för elflyg på Gotland 2028.
 2. Ett koncept för en årligt återkommande konferens om hållbart flyg. Inom ramen för förstudien ska också en fortsatt satsning säkras.

LADDNINGSTÄLLEN FÖR ELBILAR OCH TANKNING MED FÖRNYBARA DRIVMEDEL

Den enklaste omställningen är att köra motorfordon på flytande förnybara drivmedel som fordonen i befintligt skick är godkända för, vilket är E85 (etanol), RME (rapsmetylester) och HVO (hydrerad vegetabilisk olja). Dessa finns att tanka på flera ställen på Gotland.

När det gäller elektrisk laddning sker den i volym framförallt över en heldag eller över natten i anslutning till arbetsplats, hemmet eller övernattningsboende för besökare. Laddinfrastruktur blir allt mer efterfrågat och exempelvis vid köp av lägenhet är det numera en viktig faktor i val av plats.

Gotland har god tillgänglighet bland annat tack vare att besöksnäringen varit aktiv i frågan om behovet av att erbjuda laddning till besökare. Turister är de som använder publik laddning mest, lokalbefolkning laddar mestadels hemma. Detta hänger ihop med att behovet av laddinfrastruktur till mångt och mycket är säsongrelaterat. Under sommaren ökar mängden elbilar på ön med cirka 20 gånger. Utifrån detta behöver det finnas effektiva och smarta lösningar som passar det ojämna behovet. Placeringen av laddinfrastruktur är minst lika viktigt som kvantitet - målpunkter, resmönster och lösningar som främjar effektivt användande får inte prioriteras ned i jakten på fler stolpar.

Det finns numer snabbladdning på flertalet stället, även om de har olika effekt, snabbast är den på Lundbygatan i Visby med 350 kW.

I januari 2024 antog Region Gotland, tekniska nämnden riktlinjer för laddinfrastruktur som möjliggör för etablering av laddstolpar på både kvartersmark och allmän platsmark. På så vis kan Region Gotland bidra till att infrastrukturen för fossilfria drivmedel sprids över hela ön.

Det finns två plattformar som visar digitalt hur laddinfrastrukturen ser ut i nuläget, *ChargeFinder* och *Drivmedla*.

MÅL FÖR 2027

INFRASTRUKTUR FÖR PUBLIK ELEKTRISK LADDNING OCH PUBLIKA FÖRSÄLJNINGSTÄLLEN FÖR FÖRNYBARA DRIVMEDEL ÄR GODTAGBAR ÖVER HELA GOTLAND

HUR LIGGER VI TILL?

Det rullar allt fler elbilar på landets vägar. Men antalet laddstolpar ökar inte i samma takt. Endast tre län; Gotland, Jämtland och Blekinge har tillräckligt med laddstolpar för att täcka behovet hos antalet laddbara bilar i länen. På Gotland ökade antalet laddstolpar med 136% mellan år 2022 och 2023. År 2023 fanns det 500.

På Gotland fanns i slutet av 2023 drygt 1000 biogasfordon, varav 40-talet tunga fordon. Med fyra gastankställen för biogas på Gotland är den infrastrukturen troligtvis bäst av alla regioner i landet.

Det går 4,9 registrerade laddbara bilar per offentliga laddpunkter år 2023. EU rekommenderar max 10 bilar per laddare så Gotland ligger bra till.

Den gotländska fordonsflottan består av cirka 5 procent laddbara fordon medan det nationellt är det cirka 11 procent. Därför ser Gotlands laddningssituation bra ut (antal laddare per elfordon) eftersom Gotland ligger efter i antalet elfordon. Det lär bli högre inom kort och då gäller det hålla i den godtagbara mängden laddare.

Förnybart drivmedel

Drivmedel			
E85	HVO100	Biogas, CBG	RME
9	5	4	2

E85 (etanol) tankas endast cirka 150 m³/år på Gotland, flera stationer har därför slutat att sälja det. För CBG (biogas) finns två tankställen i Visby och ett i Lärbro och ett i Alva. För det flytande biodrivmedlet HVO (hydrerad vegetabilisk olja) respektive RME (rapsmetylester) finns det både publika och semipublika tankställen (kräver betalkort från ett specifikt företag) över hela Gotland.
Källa: Miljöfordon, 2023

HÅLLBART BOSTADSBYGGGANDE

Det finns idag ett antal etablerade certifieringar som kan användas vid nybyggnation av bostäder. De omfattar olika aspekter av hållbart byggande och följs upp av olika externa organisationer. Målsättningen i genomförande-programmet för Klimat energi och miljö är att minst ett av fyra flerfamiljshus som byggs på Gotland mellan 2022 och 2027 ska vara certifierade genom en av de olika märkningarna.

HUR LIGGER VI TILL?

Att bara ett av fyra byggnadsprojekt ska vara miljöcertifierade under perioden kan tyckas som ett lågt ställt mål, men hittills har andelen de flesta år varit noll.

På grund av bland annat omvärldsläget och ökade byggkostnader har nybyggnation av flerfamiljshus saktat in på Gotland så urvalet begränsat. Vi återkommer därför med uppföljningen av detta mål i kommande års rapportering. De senaste miljöcertifierade flerfamiljshusen som färdigställts på Gotland är de nybyggda husen med bostadsrätter i Botairlunden på Galgberget med inflyttning 2021-2022.

MÅL FÖR 2027

**MINST 25 PROCENT AV
FLERFAMILJSHUSEN SOM BYGGTS
PÅ GOTLAND 2022-2027 ÄR
MILJÖCERTIFIERADE GENOM EN
ETABLERAD
TREDJEPARTSCERTIFIERING**

EFFEKT MÅL 2040

ETT ENERGISYSTEM BASERAT PÅ FÖRNYBAR ENERGI

Gotland står inför den största energiomställningen i modern tid. En omställning som kommer att innebära omfattande processer inom olika delar av samhället, beröra många olika sektorer och involvera många olika aktörer. En tidig och kontinuerlig samverkan är avgörande för att vi ska lyckas.

Det övergripande målet för Region Gotland inom klimat och energiområdet är att vara en förebild i energi- och klimatomställningen. Minskade klimatutsläpp är det ena benet i det arbetet och en omställning av energisystemet till ett system baserat på förnybar energi är det andra benet.

Den omställning av energisystemet som Gotland står inför är den största vi har mött och den ska ske inom en ganska kort tidsram. Omställningen sammanfaller med en turbulent omvärld med global energikris, kraftigt höjda priser på alla energislag och en stor osäkerhet inför framtiden.

Behovet av energiomställning sammanfaller också i tid med andra stora samhällsomställningar, särskilt inom gotländsk industriproduktion. Processer som är tätt sammankopplade och beroende av varandra för lyckas.

Den planerade omställningen av cementindustrin på Gotland kommer, om planerna förverkligas, att innebära

ett stort kliv mot klimatneutralitet på utsläppsområdet. Istället för att utgöra en av landets största utsläppskällor av växthusgaser skulle cementproduktionen på Gotland bli en så kallad kolsänka, det vill säga minska utsläppen av växthusgaser.

Dessutom skulle den göra det mesta av vårt brännbara hushållsavfall i det närmaste klimatneutral genom att tillvarata och lagra växthusgaser vid förbränningen.

Samtidigt kommer denna omställning att vara extremt elintensiv och förbruka mer elektricitet än idag. Detta kombinerat med den övriga samhällsutvecklingen som också går mot ökad elektrifiering innebär att elbehovet kommer öka kraftigt. Bara cementindustrin omställning beräknas öka dess effektbehov med över 600 procent.

Ökad elanvändning och ökad energiproduktion på Gotland ställer krav på stora investeringar, som ett kraftigt utbyggt elnät på ön liksom en förstärkning av anslutningen till resten av det svenska elnätet.

ENERGIOMSTÄLLNING

På Gotland omvandlas energi från tre förnybara energislag – solenergi, bioenergi, och vindkraft. Den används sedan till att värma och att förse våra hushåll med el. Hälften av elen som används på Gotland kommer från vindkraftsel genererad på ön, men förutsättningar för att bygga ut både vind- och solkraft ytterligare är mycket goda.

Gotland har mest solinstrålning i hela Sverige. Det råder heller ingen brist på vindar vilket de flesta gotlänningar säkert konstaterat, särskilt under delar av året. Vi har goda förutsättningar till förnybar energi.

Vindkraft

2022 producerade vindkraften 436 gigawattimmar, GWh, elström på Gotland. Det motsvarar 21 800 hushålls årsförbrukning av el. Vindkraften har byggts ut under lång tid på Gotland, och har potential att fortsätta byggas ut både på land och till havs. Just nu är dock möjligheten till kraftig utbyggnad begränsad av kapaciteten i elnätet.

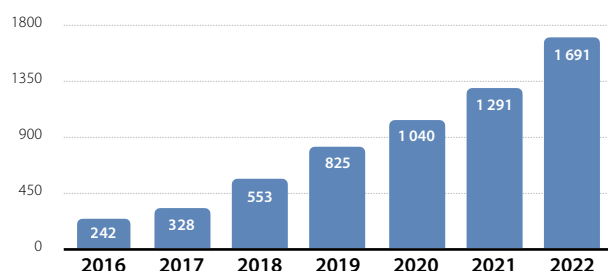
Region Gotland har tagit fram en målsättning för utbyggnaden av vindkraften på Gotland. Där ska vi ha en årsproduktion i storleksordningen 2,5 TWh el på land och inom Gotlands havsområden. Det kommer innebära cirka 200 nya vindkraftverk om medelstorleken ökar till 3 MW. Om vi ska nå dit behövs förstärkning av elnäten.

Solkraft

2022 producerade solkraften på Gotland 22,2 GWh. Det kan tyckas lite i förhållande till vindkraften men solkraften växer kraftigt, och vi ska komma ihåg att vindkraften haft lång tid på sig att nå upp till dagens nivåer. Av den producerade sollelen används ungefär hälften till egenanvändning och hälften, det vill säga 11,1 GWh genererades som överskott ut på elnätet.

ANTAL SOLCELLSANLÄGGNINGAR PÅ GOTLAND

ANTAL INSTALLERADE SOLCELLSANLÄGGNINGAR

Antal solcellsanläggningar på Gotland har ökat stadigt de senaste åren. Det finns i dag, mars 2023, cirka 1750 solcellsanläggningar på Gotland. Andelen ökar mycket fort. För sex år sedan fanns det 240 anläggningar – ökningen sedan dess är alltså 630 procent.

MÅL FÖR 2027

GOTLAND HAR KLARAT ETT FÖRNYBARHETSMÅL FÖR ENERGI SOM INNEBÄR:

- 1 000 MW ny vindkraft på Gotland, varav 150 MW i drift
- Minst 150 MW ny sol
- Minst 80 GWh ny biogas
- Minst en anläggning för vätgasproduktion etablerad
- Skog- och sågverksrester bidrar med 500 GWh bioenergi/år

Biogas

På Gotland finns goda förutsättningar att producera mer biogas än vad som används i dag – det är efterfrågan som styr. Utvecklingen ser positiv ut. 2020 producerades cirka 3 miljoner Nm³ biogas, det motsvarar 30 GWh. Det kan förse 2 800 bilar med bränsle under ett års tid om varje bil kör 1500 mil per år.

Användning av biogas har ökat på Gotland, inte minst för att busstrafiken gått över från fossilberoende drivmedel till biogas. Fler samhällsfunktioner så som sopbilar och färdtjänst har följt efter.

Bussarna i den gotländska kollektivtrafiken körs numera på biogas.

EFFEKT MÅL 2040

SÄKRAD TILLGÅNG TILL VATTEN AV GOD KVALITET OCH KVANTITET

Tillgången till vatten är en av de viktigaste och känsligaste förutsättningarna för det gotländska samhällets utveckling. Det gäller såväl yt- och grundvattnet som den omgivande Östersjön.

Tillgången till dricksvatten är en av de viktigaste förutsättningarna för det gotländska samhället. Det är en nödvändighet för bostäder, verksamheter och offentlig service. Vattentillgången är helt avgörande för många olika näringar, inte minst jordbruket.

Hanteringen av dricksvatten, avloppsvatten och dagvatten måste dessutom utgöra hållbara samhällsfunktioner med hög krisberedskap, vilket också ställer krav på fungerande vatten- och avloppssystem.

På grund av de naturliga förutsättningarna med tunna jordlager och sprickig berggrund är det gotländska grundvattnet extra sårbart jämfört med övriga landet.

Problem med tillgång och kvalitet på grundvatten är vanligt förekommande, både för allmänna och enskilda vattentäkter. Ett väldigt tydligt exempel är den temporära begränsningen av användning av det kommunala vattnet på delar av Gotland i slutet av 2023.

För att komma tillrätta med grundvattenproblematiken och vattenförsörjningen krävs ny teknik och innovation samt ett stärkt samarbete mellan berörda myndigheter.

MINST ETT AV VATTENMÅLEN SKA VARA UPPNÅTT ÅR 2027

Målet är ett samlingsmål bestående av de fem nationella miljö kvalitetsmål som på något sätt alla rör vatten i olika miljöer i form av grundvatten, ytvatten och havsvatten. Målen mäts av Länsstyrelsen varje år och utvecklingen inom varje målområde bedöms efter tre nivåer *uppnått*, *nära att nås* eller *ej uppnått*. Enligt Länsstyrelsen senaste rapport är inget av de fem miljömålen för vatten uppnådda eller nära att nås. Inget av målen bedöms idag ha en positiv trend även om det pågår arbete i rätt riktning inom samtliga mål.

Ingen övergödning

EJ UPPNÅTT - TREND OKLAR

Gotland har jämfört med andra regioner relativt stor areal åkermark, vilket innebär större läckage av näringsämnen än annan mark. Även om åtgärder gjorts är det bara ett fåtal vattendrag och inget kustvatten som når hög eller god status på Gotland.

Länsstyrelsen bedömer att detta mål inte kommer nås innan 2030 och den nuvarande trenden är oklar.

Levande sjöar och vattendrag

EJ UPPNÅTT - TREND NEUTRAL

Tillståndet för Gotlands sjöar och vattendrag är inte gott nog. Större delen av alla vattendrag är påverkade fysiska ingrepp, låga flöden och uttorkning av vattendrag under sommaren är ett stort problem. För Gotlands sjöar är situationen något bättre.

Länsstyrelsens bedömning är att det krävs ökade satsningar för att nå målet.

Grundvatten av god kvalitet

EJ UPPNÅTT - TREND NEUTRAL

Bedömningen är grundvattenfrågor har fått ökad uppmärksamhet, men genomförandet och effekten av åtgärder tar lång tid. Under de senaste åren har flera betydelsefulla insatser i samhället skett men effekten är inte tydligt synbar.

Hav i balans och levande kust

EJ UPPNÅTT - TREND OKLAR

Länsstyrelsen bedömer inte att målet nås till 2030 med de beslutade styrmedel och åtgärder som finns idag. Tidigare okända miljögifter upptäcks regelbundet medan befintliga sprider sig till nya miljöer. Den största anledningen till att målet inte nås är övergödning.

MÅL FÖR 2027

GOTLAND SKA HA UPPFYLLT ELLER VARA NÄRA ATT NÅ MINST ETT AV MILJÖKVALITETSMÅLEN SOM RÖR VATTEN

Myllrande våtmarker

EJ UPPNÅTT - TREND NEGATIV

Gotlands våtmarker skiljer sig markant från de flesta våtmarkerna i övriga Sverige. Den kalkhaltiga berggrunden och de tunna jordlagren ger förutsättningar för ett unikt växt- och djurliv. Majoriteten av de gotländska våtmarkerna har försvunnit till följd av utdikning och många våtmarksknutna arter är missgynnade eller hotade. Det har fått till följd att viktiga ekosystemtjänster har gått förlorade. Våtmarker restaureras och nyskapas, men för att uppnå miljömålet behövs mer omfattande insatser.

Sammanställning:

	MILJÖKVALITETSMÅL	TREND
UPPFYLLT		
NÄRA ATT NÅS		
EJ UPPFYLLT	INGEN ÖVERGÖDNING	?
	LEVANDE SJÖAR OCH VATTENDRAG	→
	GRUNDEVATTEN AV GOD KVALITET	→
	HAV I BALANS OCH LEVANDE KUST	?
	MYLLRANDE VÅTMARKER	↓

FIGUR 15. Sammanställning över de fem miljö kvalitetsmål som handlar om vatten. I dagsläget bedöms alla som ej uppfyllda, och ingen har en positiv trend. **Källa:** Länsstyrelsen Gotland

HÅLLBARA KRETSLOPP

Målet Hållbara kretslopp är ett brett samlingsmål. Det omfattar flera stora och viktiga miljömål som på ett globalt plan är avgörande för planetens överlevnad. Det omfattar livsmiljön för människor, djur och växter idag och i framtiden.

Stabila ekosystem är en förutsättning för hållbara samhällen. Idag är utmaningarna globalt och nationellt att hejda förlusten av biologisk mångfald och återskapa hållbara ekosystem som också klarar av att försörja en växande befolkning. Det förkommer en hel del miljöarbete och engagemang på Gotland, men fortfarande är det lång väg kvar för att nå de nationella miljökvalitetsmålen.

Utvecklingen är liknande över hela Sverige. Odlingslandskapet är format av de gröna näringarna och vår livsstil har historiskt påverkat den biologiska mångfalden. Idag minskar mångfalden i jordbruks- och skogslandskapet. Samtidigt kan rätt typ av jordbruk vara en del av lösningen, då ett hållbart brukande är ett av de viktigaste verktygen för att långsiktigt kunna bevara natur- och kulturvärden.

Utvecklingen mot målet 2040 följas upp med hjälp av indikatorer som andelen ekologisk odlad åkermark och insamlat hushållsavfall men också de nationella miljömålen. På samma sätt som det föregående målet om rent vatten, är målet till 2027 att ha uppfyllt något av de nationella miljökvalitetsmålen som årligen följs upp och bedöms av länsstyrelsen. Eftersom Länsstyrelsens miljö-kvalitetsmål berör både målen om hållbara kretslopp och säkrad biologisk mångfald redovisas uppföljningen tillsammans nedan, med en målsättning om att ha uppfyllt eller vara nära att nå **minst tre av sju** miljökvalitetsmål som berör dessa två områden.

SÄKRAD BIOLOGISK MÅNGFALD

Målet att säkra den biologiska mångfalden är det enda av de 12 effektmålen där utvecklingen fortfarande går åt fel håll på Gotland. Ökad befolkning, konsumtion och storskaligt brukande av jordens resurser ökar kraven på insatser för att bevara den biologiska mångfalden. Klimatförändringarna sätter ytterligare press på ekosystemen och påskyndar utrotningen av arter.

Enligt länsstyrelsens bedömningen av miljökvalitetsmålen går utveckling mot målet om biologisk mångfald, *'Ett rikt växt- och djurliv'* inte åt rätt håll. Rapporten skriver att det krävs "storskaliga förändringar på landskapsnivå med fokus på biologisk mångfald och hållbart brukande av jordens ändliga resurser", för att vända trenden.

Rapporten lyfter till exempel storskalig täktverksamhet i samband med kalkbrytning och etablering av havsbaserad vindkraftverk, som områden som kommer kräva särskild uppmärksamhet på prioriteringen av biologisk mångfald. De pekar också på problem med invasiva arter och avverkning av kalkbarrskogar som problemområden på Gotland.

Av de sju miljökvalitetsmålen som berör detta effektmål och effektmålet om hållbara kretslopp ska minst tre vara uppnådda eller vara nära att nås till 2027. Målet om biologisk mångfald är det enda där trenden är negativ, se den gemensamma uppföljningen av målet till 2027 på nästa sida.

MÅL TILL 2027

Gotland ska nå **minst tre** av följande sju miljökvalitetsmål:

- Frisk luft
- Bara naturlig försurning
- Giftfri miljö
- Levande skogar
- Ett rikt odlingslandskap
- God bebyggd miljö
- Ett rikt växt- och djurliv

TRE AV SJU MILJÖMÅL SKA NÅS ELLER VARA NÄRA ATT NÅS TILL 2027

På samma sätt som målet för rent vatten är detta ett samlingsmål av de nationella miljökvalitetsmålen som årligen följs upp av Länsstyrelsen. Målet att nå tre av övriga sju miljökvalitetsmål till 2027 som följs upp och bedöms på Gotland används för att följa utvecklingen mot två effektmål till 2040 (se föregående sida).

HUR LIGGER VI TILL?

I Länsstyrelsens senaste rapportering av de gotländska miljökvalitetsmålen uppskattas Gotland vara nära att nå två av målen, *Frisk luft* och *Nara naturlig försurning* medan de övriga fem målen klassas som ej uppfyllda.

Frisk luft

NÄRA ATT NÅS - TREND POSITIV

Bedömningen är att målet är nära att nås till 2030, och utvecklingen är positiv. Halterna av skadliga partiklar har minskat, men är fortsatt höga i starkt trafikerade områden. Det är framför allt utsläppen av kväveoxider från transporter som måste minska.

Bara naturlig försurning

NÄRA ATT NÅS - TREND POSITIV

Bedömningen är även här att målet är nära att nås och utvecklingen är positiv. Försurande utsläpp har minskat från industrin och transporter i stort, men kväveoxidutsläpp från lätta lastbilar har däremot ökat sedan 1990.

God bebyggd miljö

EJ UPPNÅTT - TREND NEUTRAL

Gotlands glesa bebyggelsestruktur och det spridda boendet på Gotlands landsbygd både svårigheter och stora kostnader för att lösa en effektiv och långsiktigt hållbar infrastruktur.

Ett rikt odlingslandskap

EJ UPPNÅTT - TREND NEUTRAL

Länsstyrelsens bedömning är att detta mål inte kommer nås till 2030, men trenden som tidigare har bedömts som negativ bedöms nu som neutral. Det beror till stor del på att arealen ängs- och betesmark inte minskar, utan håller sig på samma nivå som de senaste fem åren. Vilket är positivt.

Tillgången till betande djur är central för att bevara den biologiska mångfalden. På Gotland ses en fortsatt minskning av antalet lantbruksföretag, men antalet djur minskar inte i samma omfattning.

MÅL FÖR 2027

GOTLAND SKA HA UPPFYLTT ELLER VARA NÄRA ATT NÅ MINST TRE AV SJU MILJÖKVALITETSMÅL

Giftfri miljö

EJ UPPNÅTT - TREND OKLAR

Trots arbete med att minska användningen och riskerna med kemikalier ökar spridningen av miljöfarliga ämnen främst genom en allt större kemikalie- och varuproduktion. Länsstyrelsen gör bedömningen att målet inte kommer nås till 2030 trots de åtgärder som idag finns planerade.

Levande skogar

EJ UPPNÅTT - TREND NEUTRAL

Bedömningen är att målet inte kommer nås till 2030 med dagens beslutade insatser. Liksom många andra miljömål ställer klimatförändringarna ytterligare krav, idag och i framtiden.

Ett rikt växt- och djurliv

EJ UPPNÅTT - TREND NEGATIV

Målet ett rikt växt- och djurliv, den biologiska mångfalden på ön, är det enda målet där utvecklingen fortfarande är negativ. Enligt länsstyrelsens rapport måste den biologiska mångfalden prioriteras högre än idag. För att vända den negativa trenden krävs storskaliga förändringar på landskapsnivå med fokus på biologisk mångfald och hållbart brukande av jordens ändliga resurser.

	MILJÖKVALITETSMÅL	TREND
UPPFYLTT		
NÄRA ATT NÅS	FRISK LUFT	↑
	BARA NATURLIG FÖRSURNING	↑
EJ UPPFYLTT	GOD BEBYGGD MILJÖ	→
	ETT RIKT ODLINGSLANDSKAP	→
	GIFTFRI MILJÖ	?
	LEVANDE SKOGAR	→
	ETT RIKT VÄXT- OCH DJURLIV	↓

FIGUR 16. Sammanställning av de sju miljökvalitetsmål som omfattas av delmålet.
Källa: Länsstyrelsen Gotland

SAMMANFATTNING OCH REKOMMENDATIONER

Klimatförändringen är en mätbar realitet och något slags business as usual finns inte längre. Finner vi inte vägar att minska vår klimatpåverkan och stödja anpassningar till klimatförändringarna kan vi förvänta oss allvarliga konsekvenser för både miljön och mänskligheten.

Ett bra exempel på en väg att minska vår klimatpåverkan är det faktum att Gotland omfattas av *Fonden för en rättvis omställning* (FRO). FRO är en EU-fond som fokuserar på industrier och regioner med mycket höga koldioxidutsläpp (2021-2030) och ska bidra till att industrins klimatomställning kan ske med bibehållen konkurrenskraft. Fonden ska minska utsläppen och möta de utmaningar som följer med omställningen. De som idag omfattas av fonden är stålindustrin i Norrbotten, mineralindustrin på Gotland, samt metallindustrin i Västerbotten. Pengarna från fonden ska bland annat användas till investeringar i ny klimatsmart och resurseffektiv teknik, kompetenshöjning för anställda, forskning samt förstärkning av elnätet. I relation till fonden har Region Gotland löpande dialog och kunskapsutbyte med Region Norr- och Västerbotten, inte minst i relation till behovet av samordning av aktörer som är centrala i arbetet för en hållbar omställning.

För att ytterligare stärka utvecklingen i önskad riktning behöver samtliga utvecklingsaktörer på Gotland arbeta målmedvetet med klimatanpassning av sina verksamheter, samt tillskjuta de ekonomiska resurser som krävs för detta arbete.

Energiomställning skapar möjligheter för Gotland, men för att energiomställningen ska resultera i ett ekologiskt hållbart samhälle krävs en betydligt lägre total energi- och materialomsättning än i dagens samhälle. Alla, både deltid- och heltidsgotlänningar, behöver hjälpa till i kampen kring vårt klimat och den gröna omställningen. Många är redan i gång, men det behöver bli ännu fler som lär sig mer om energiomställningen och hur Gotland blir klimatneutralt. I syfte att stärka den gotländska allmänheten i energi- och klimatarbetet sker en fortsatt samverkan inom *Gotland ställer om*. Energicentrum Gotland (Region Gotland) leder arbetsgruppen som består i Länsstyrelsen, Uppsala Universitet, Gretas Gamlingar, Studieförbundet Vuxenskolan, Gotland.com (Region Gotland) och Gotlands Bildningsförbund. Länsstyrelsen samordnar de bredare aktörsmö-

tena. Kampanjen bidrar till att kunskapshöjande insatser arrangeras, kommuniceras och genomförs i kampanjens tecken och skapar en känsla av enighet i frågan.

För att ytterligare stärka utvecklingen i önskad riktning behöver aktörer på Gotland tillsammans verka för en större förståelse i samhället för hur ett sådant samhälle kan gestalta sig och vad som krävs för att nå dit.

Energi- och klimatfrågor har en tendens att tränga undan andra stora, övergripande, och lokala miljöfrågor. Miljömässig hållbarhet har bland annat påverkat beslut om anslagna medel genom att en större andel söks och går till direkta energi- och klimatprojekt – än till andra miljöprojekt. Exempel på områden som inte får hamna i skymundan är vatten av god kvalitet och kvantitet, biologisk mångfald och giftfri miljö. Region Gotland arbetar aktivt för en hållbar utveckling av vattenfrågor bland annat inom ramen för det regionala kunskapscentrumet Blått Centrum Gotland, i samverkan Uppsala universitet och Länsstyrelsen i Gotlands län. Region Gotland har även varit aktiv under året i arbete med områdesskydd genom bildandeprojekt av Nationalpark Bästeträsk tillsammans med Länsstyrelsen, Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten. För att säkra Gotlands biologiska mångfald, trots påverkan av klimatförändringen, samt för att initiera förebyggande åtgärder blir grönplanen, klimatanpassningsplanen och översiktsplanen mycket viktiga underlag. Dessa tre har tagits fram under perioden. Genom LONA-projektet, som hanteras av region och länsstyrelse, bidrar Region Gotland till att statliga naturvårdsbidrag ges till olika projekt runt om på ön.

För att ytterligare stärka utvecklingen i önskad riktning behöver aktörer på Gotland tillsammans säkerställa att satsningar även görs på områden som exempelvis vatten av god kvalitet och kvantitet, biologisk mångfald och giftfri miljö.

ÖVERGRIPANDE MÅL 2040

EN NYTÄNKANDE TILLVÄXTREGION MED UTVECKLINGSKRAFT

Gotlands breda näringsliv och starka företagsamhet utgör en vital del av öns mångfald och möjligheter. Ett gott näringslivsklimat för att starta, driva och utveckla företag är en grundförutsättning för utveckling och tillväxt. Grön omställning, vidgade marknader, etablering av nya branscher, digitalisering och jämställdhet stärker Gotlands möjligheter.

I *Genomförandeprogram för näringslivets förutsättningar och innovation* fokuserar prioriteringen ”Stärk och utveckla näringslivet” på insatsområden och mål som tar utgångspunkt i Gotlands breda näringsliv och företagsamhet.

Hit hör också utmaningar som rör näringslivets tillväxtvilja, internationalisering och företagsetablering. Av de 12 effektmål som Gotland ska uppfylla till 2040 handlar tre om Gotland som tillväxtregion.

- God konkurrenskraft och tillväxt i näringslivet
- En inkluderande arbetsmarknad där kompetensen möter behoven.
- God tillgänglighet och hållbara kommunikationer.

ÖVERGRIPANDE MÅL 2040

Gotland är ett tryggt och inkluderande samhälle med livskvalitet för alla.

Gotland är en förebild i energi- och klimatomställningen.

Gotland är en nytänkande tillväxtregion med utvecklingskraft

EFFEKT MÅL 2040

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

10. God konkurrenskraft och tillväxt i näringslivet

11. En inkluderande arbetsmarknad där kompetensen möter behoven

12. God tillgänglighet och hållbara kommunikationer

EFFEKT MÅL 2040

GOD KONKURRENSKRAFT OCH TILLVÄXT I NÄRINGSLIVET

Starka och växande företag är en viktig förutsättning för Gotlands utveckling på många sätt. Det handlar inte bara om att skapa ekonomisk tillväxt och ökade intäkter, det skapar levande och livskraftiga samhällen, gör Gotland en till attraktiv och kreativ plats att bo och verka på, skapar arbetstillfällen och driver på samhällsutvecklingen.

För att Gotland år 2040 ska ha uppnått den övergripande målsättningen att vara en nytänkande tillväxtregion och ha skapat de resurser som krävs för att uppfylla alla målen i Vårt Gotland 2040, är effektmålet om ett starkt näringsliv helt avgörande.

Det är ett brett mål, som påverkas av utvecklingen inom samhällets alla delar och är därigenom inte heller enkelt att mäta. Genomförandeprogrammet för näringslivets förutsättningar och innovation har fler mål till 2027 än de övriga programmen och målstrukturen är dessutom delvis annorlunda. Det fokuserar på att definiera insatsområden för att förbättra de grundläggande förutsättningarna som krävs för att näringslivet ska kunna växa.

Kategorier med mål till 2027

Näringslivsklimat

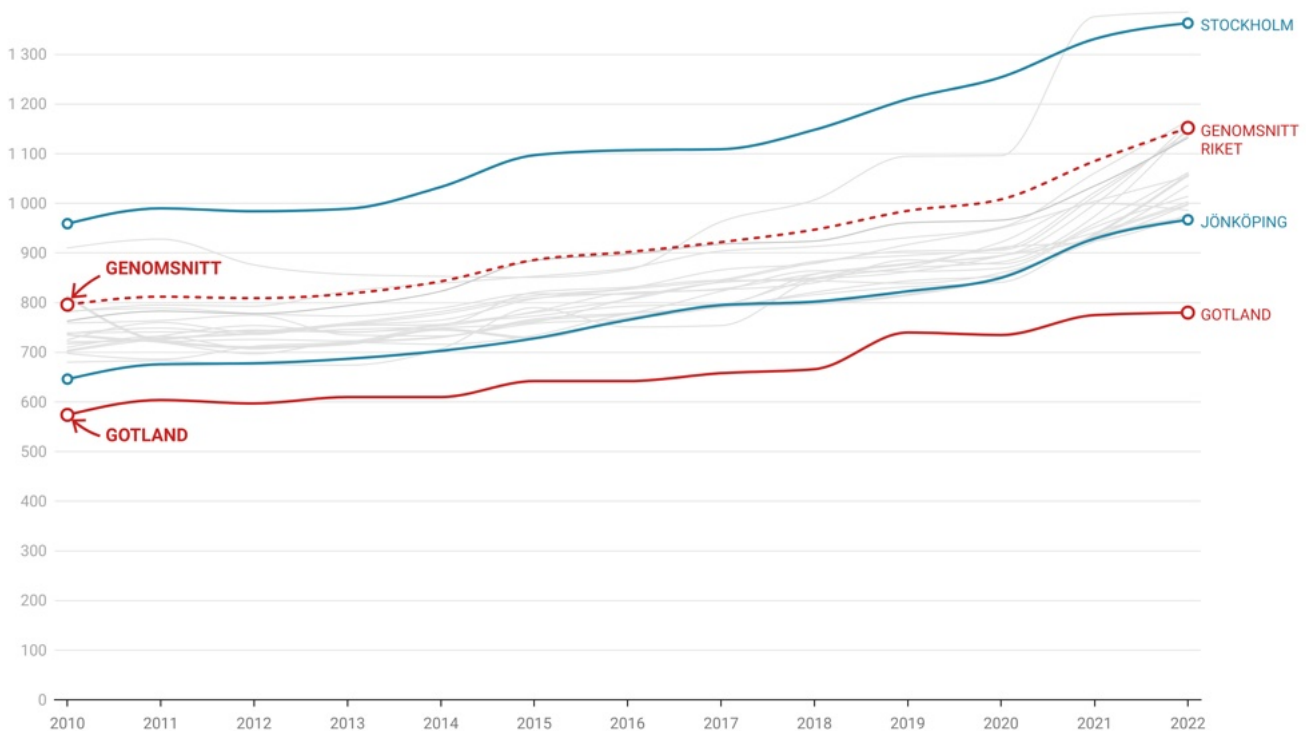
Regional innovationskapacitet

Attraktionskraft och platsutveckling

Jämfört med övriga regioner är Gotlands bruttoregionalprodukt (BRP) låg. Diagrammet nedan visar den ekonomiska produktiviteten per sysselsatt på Gotland jämfört med andra regioner. Gotland ligger ännu längre efter och framför allt är utvecklingen långsammare. Det visar på utmaningar i regionens ekonomiska förutsättningar och behovet av ökad produktivitet.

BRUTTOREGIONPRODUKT PER SYSSELSATT

BRP, Bruttoregionalprodukt (tkr) i landets regioner

FIGUR 18. REGIONERS BRP. Grafen visar hur BRP i landets regioner har utvecklats sedan 2010. Gotland har länge lägst BRP och har dessutom halkat efter de övriga i absoluta tal. Jönköping som är den region med näst lägst BRP per sysselsatt, har ökat från 650k till nästan en miljon sedan 2010, med Gotland ökat från knappt 600k till knappt 700k kronor per sysselsatt. Övriga regioner finns med för jämförelse. Källa: Kolada

NÄRINGSLEVSKLIMAT

Näringslivet på Gotland präglas av småskalighet och diversifiering med betydande inslag av turism, jordbruk och små tillverkningsföretag. Det geografiska läget och säsongsberoendet skapar både möjligheter och utmaningar.

Ett bra näringslivsklimat bidrar till att utveckla och stärka befintliga företag samtidigt som det kan locka fler företag till Gotland. Goda förutsättningar att starta, driva och utveckla företag behövs för utveckling av hela Gotland.

Det finns inte en enskild definition eller indikator som kan användas för att mäta näringslivsklimatet. Målen som har formulerats för 2027 omfattar insatser inom olika områden och har inte alltid tydliga indikatorer att mäta utvecklingen efter.

Hur näringslivet utvecklas beror på många olika faktorer. I uppföljningen av målsättningarna utgår denna rapport dels ifrån jämförande skattningar av näringslivsklimatet, så som SKRs företagsklimat-index (NKI) baserat på enkätundersökningar bland företag och Svenskt Näringslivs kommunranking. För att tydligare följa företagsklimatet på Gotland följs även data om nyföretagande, omsättning, överlevnadsgrad sysselsättning med mera.

Genomförandeprogrammet för Näringslivets förutsättningar och innovation har identifierat ett antal faktorer inom vilka det behövs en förflyttning till år 2027.

HUR LIGGER VI TILL?

I de två övergripande index som på olika sätt från företagens perspektiv bedömer det gotländska företagsklimatet hamnar Gotland inte tillräckligt högt. En uttalad målsättning för Region Gotland är att årligen förbättra resultaten i SKR index, för varje myndighetsområde och vara högre än riksgenomsnittet år 2027.

Öppna jämförelser - SKR

SKR, Sveriges kommuner och regioner genomför varje år en enkätundersökning av kommunernas myndighetsutövning. I första hand frågas företagare som haft ett ärende hos kommunen, i frågor som till exempel brandskydd, bygglov, livsmedelskontroll eller serveringstillstånd.

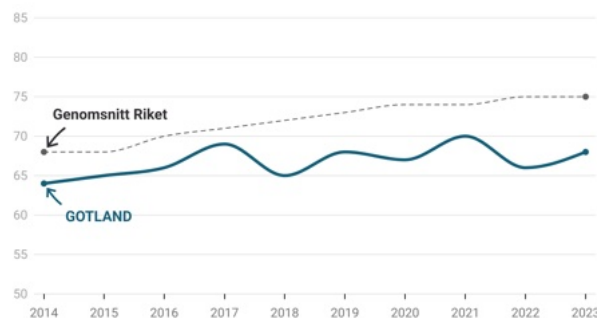
Svaren sammanställs i ett index (NKI) där kommuner betygsätts från 0-100. I den senaste undersökningen (april 2024) fick Gotland 68 vilket är lägre än genomsnittet för de kommuner som deltog i undersökningen. Gotland har legat lägre än övriga riket i alla mätningar som gjorts, även om skillnaden har varierat något. Cirka 200 av landets 290 kommuner deltar i undersökningen och Gotland har de flesta år tillhört tiondelen av kommunerna med lägst betyg från sina företagare.

MÅLKATEGORI FÖR 2027:

ETT BRA NÄRINGSLEVSKLIMAT OCH GODA FÖRUTSÄTTNINGAR ATT STARTA, DRIVA OCH UTVECKLA FÖRETAG.

FÖRETAGSKLIMAT ENLIGT ÖPPNA JÄMFÖRELSE

INDEX 0-100. SKR - ÖPPNA JÄMFÖRELSE. FÖRETAGARES HELHETSBEDÖMNING AV MYNDIGHETSUTÖVNINGEN I KOMMUNEN.

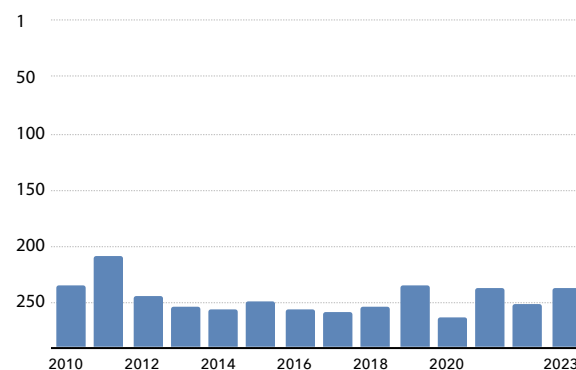
Källa: SKR

Svenskt näringslivs kommunranking

Det samma gäller i den kommunranking som genomförs av Svenskt näringsliv. Där rangordnas landets 290 kommuner efter ett antal förutbestämda parametrar och även i detta index hamnar Gotland ofta i den nedre delen av landets kommuner.

SVENSKT NÄRINGSLEVSKLIMAT KOMMUNRANKING

GOTLANDS PLACERING I SVENSKT NÄRINGSLEVSKLIMAT INDEX AV KOMMUNERS FÖRETAGSKLIMAT

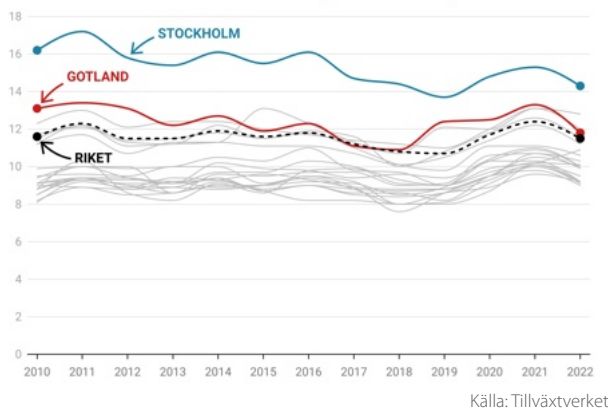
Grafen visar Gotlands placering på Svenskt Näringslivs kommunranking av företagsklimatet. Sedan 2010 har Gotland legat mellan plats 200 och 260 av landets 290 kommuner.

Båda ovanstående index är mätningar av hur företagsklimatet uppfattas av företagare. Målet till 2027 är att klättra i rangordningen i båda undersökningarna. Ett kompletterande sätt att mäta företagsklimatet är att följa näringslivets faktiska utveckling. Där är situationen för Gotland bättre.

Antalet nystartade företag

Ett område där Gotland hamnar i toppen av landets regioner är graden av nyföretagande. Den så kallade etableringsfrekvensen - antalet nystartade företag per 1000 invånare - är högre på Gotland än i de flesta andra regioner.

ANTAL NYSTARTADE FÖRETAG (PER 1000 INV)

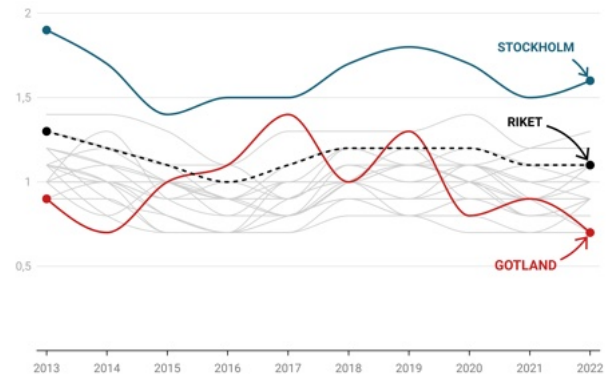

Sedan 2010 har antalet nystartade företag legat mellan 12-13 per 1000 invånare på Gotland. Av landets regioner är det bara Stockholm som brukar ha fler.

Antalet konkurser

Många nystartade företag innebär ofta också många konkursade företag. Men till skillnad från exempelvis Region Skåne och Region Stockholm som också har högt nyföretagande, så är konkursfrekvensen på Gotland låg. 2022 var den lägst i landet.

ANTAL KONKURSER (PER 1000 INV.)

STÄRKT INNOVATIONSKAPACITET

Gotlands insularitet och storlek är utmanande när det gäller till exempel företags möjligheter till skalbarhet såväl avseende kapital som marknad. Därav är det viktigt att ha ett starkt fokus på arbetet med smart specialisering för att accelerera arbetet med Gotlands främsta och mest unika styrkor och potential.

Det samarbete som etablerats mellan regionerna Småland och öarna (Kronoberg, Jönköping, Kalmar och Gotland) syftar bland annat till en spetsigare och mer innovationsfrämjande regionförstoring och därigenom även till ett ökat lärande om vikten av internationella relationer.

Gotland har goda möjligheter att konkurrera nationellt och internationellt inom samtliga tre styrkeområden (besöksnäring, mat- och livsmedel och energiomställning) om berörda aktörer lyckas prioritera så spetsiga och unika satsningar som möjligt.

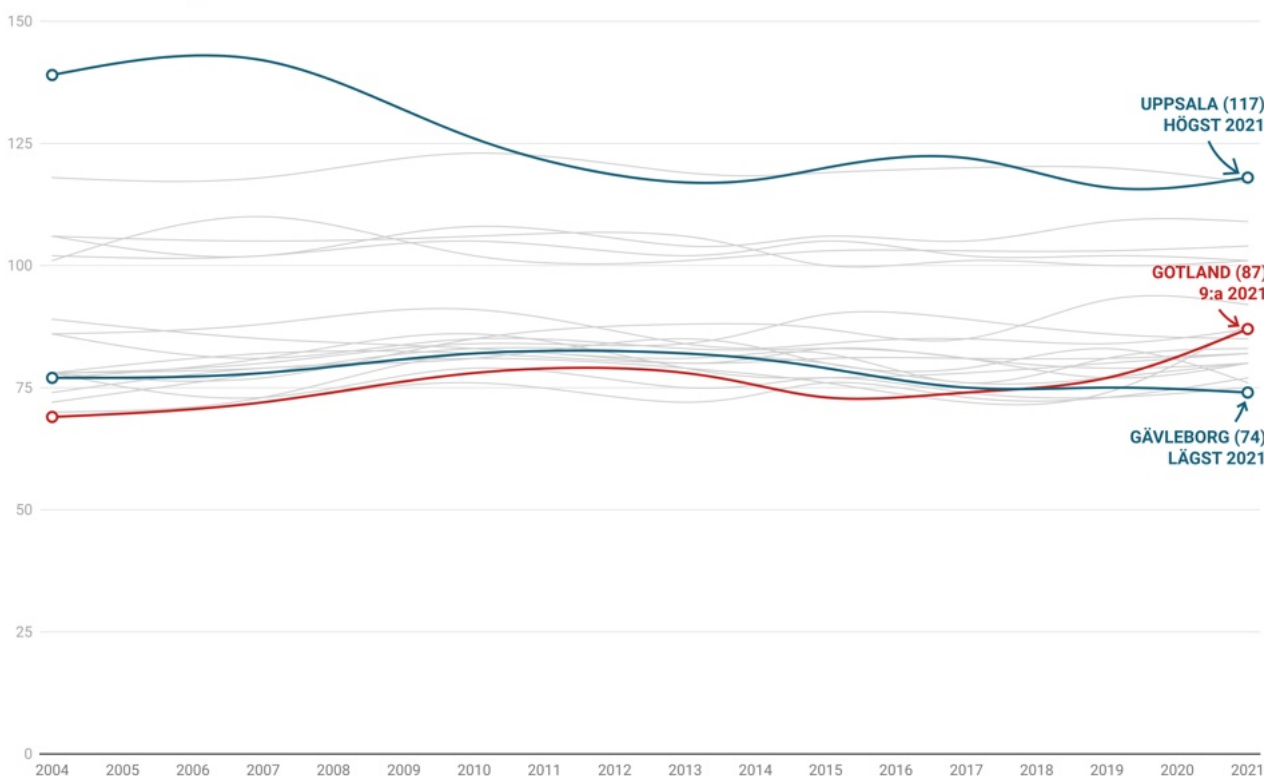
MÅLKATEGORI FÖR 2027:

STÄRKT INNOVATIONSKAPACITET OCH ÖKAD KLUSTERSAMVERKAN MELLAN REGIONALA OCH MED NATIONELLA AKTÖRER

Det saknas idag aktuella siffror på Reglabs innovationsindex och det är oklart om arbetet med detta index kommer att återupptas. Är det viktigt att mäta innovation? Enligt Johan Frishammar, professor i entreprenörskap & innovation vid LTU så har innovationsmätning tre syften. För det första möjliggör det för ett företag att tydliggöra hur värde skapas. Det gör det också möjligt att lära och identifiera nya möjligheter, vilket är grunden för mer och bättre innovation. Slutligen gör mätningen det möjligt att följa upp, utvärdera, och identifiera avvikelser från planen.

INNOVATIONSINDEX FÖR LANDETS REGIONER

REGLABs innovationsindex (2004-2021) - samlat indexvärde för landets 21 regioner. Indexet har inte uppdaterats sedan 2021 och det är för närvarande oklart om det kommer fortsätta uppdateras.

FIGUR 19. Innovationsindex. Grafen visar ett index sammansatt av ett antal faktorer som rör innovationskapacitet. Gotland har länge legat i botten av indexet men har stigit till nionde plats i det senast publicerade indexet (2021) **Källa:** Reglab.

ATTRAKTIONSKRAFT OCH PLATSUTVECKLING

Att Gotland är en attraktiv plats att bo och leva på och att besöka och uppleva för de som inte bor här är en viktig förutsättning för de flesta utvecklingsområden, en faktor som påverkar möjligheterna att alla mål i Gotlands regionala utvecklingsstrategi.

I *Genomförandeprogrammet för näringslivets förutsättningar och innovation*, är fokus riktat mot förutsättningar som i första hand har att göra med attraktionskraftens betydelse för näringslivets utveckling, men minst lika mycket med näringslivets betydelse för attraktionskraften runt om på ön.

Attraktionskraft handlar både om att locka nya människor att flytta till Gotland och bosätta sig här, och att behålla den befolkning som redan bor på ön.

Det handlar dessutom om att öka välbefinnande och trivseln på de platser vi lever och verkar på. De faktorer som påverkar befolkningsutveckling och näringslivsutveckling på hela Gotland är avgörande för kompetensutveckling och framtida utveckling, för genomkamma resurser och möjligheter att fortsätta utvecklas. Antalet faktorer som påverkar är omöjligt att överblicka, det handlar till exempel om arbete och karriärmöjligheter, kommunikationer, bostäder och boendemiljöer, utbildning och barnomsorg, välfärd, kulturliv, offentlig service, kulturutbud och natur bara för att nämna några.

Platsens betydelse och utveckling

Platsutveckling är ett krångligt men nyttigt begrepp för att beskriva utvecklingen av lokala platser utifrån deras styrkor och förutsättningar. Vill man fånga hela Gotlands utveckling kan man inte bara använda regionala genomsnitt och mäta den övergripande utvecklingen. Olika delar av ön utvecklas på olika sätt har olika utmaningar och förutsättningar. När vi följer upp faktorer som attraktionskraft, befolkningsutveckling, antal besökande turister eller arbetstillfällen är det viktigt kunna göra det på olika nivåer och utifrån olika perspektiv.

Utvecklingen av olika platser på ön avgörs ytterst av de som bor och verkar där. Det är deras engagemang och drivkrafter, deras initiativ och verksamheter som skapar utvecklingen och framåtandan, som skapar de faktorer som utgör grunden i platsens attraktionskraft.

Men samtidigt finns det en rad faktorer som påverkar den lokala utvecklingen, inte sällan försvårar eller begränsar den, som kräver samverkan och gemensamma åtgärder, på regional men också nationell och internationell nivå.

Målsättningen för region Gotland är att på alla sätt ge så goda möjligheter för engagemang och utvecklingskrafter runt om på ön. Det kräver en ständig dialog där lokala initiativ och regionala åtgärder understöder varandra.

MÅLKATEGORI FÖR 2027:

STÄRKT ATTRAKTIONSKRAFT OCH GODA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR HÅLLBAR PLATSUTVECKLING ÖVER HELA GOTLAND.

HUR LIGGER VI TILL?

Platsutveckling och attraktionskraft omfattar faktorer inom samhällets alla fält och det finns ett behov att vidare utveckla mål och indikatorer för att förstå utvecklingen bättre, särskilt på lokal nivå. Genomförande programmet har valt ut ett antal viktiga indikatorer där region Gotland önskar se en utveckling till år 2027. I denna rapport redogör vi för några av övergripande indikatorerna.

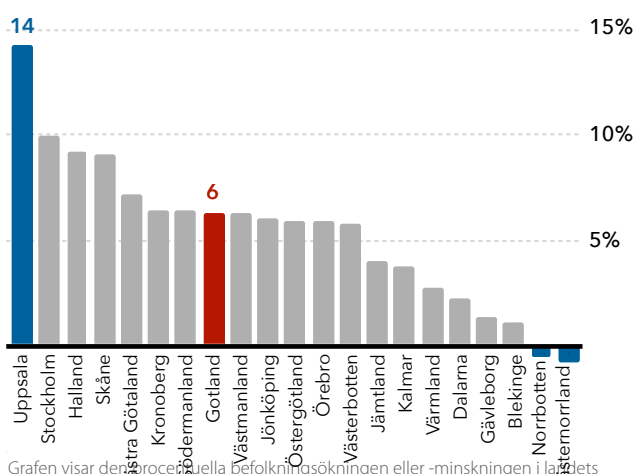
Befolkningsutveckling på hela ön

Gotland har under lång tid haft ett mål om ökad befolkning men det är först under senare år som vi närmat oss det målet. Befolkningen på Gotland behöver öka och det gör den genom inflyttning och att fler stannar kvar. Men det beror dessutom på ålderssammansättningen på befolkningen eftersom födelsetalen till stor del hänger samman med andelen som är i den del av livet där man skaffar barn.

År 2020 passerade Gotlands befolkning för första gången 60 000 invånare. Befolkningen har vuxit med nästan 4 000 personer sedan 2015, vilket motsvarar en ökning med drygt sex procent.

BEFOLKNINGSUTVECKLING (REGIONER 2015-2022)

PROCENTUELL FÖRÄNDRING 2015-2023

Grafen visar den procentuella befolkningsökningen eller -minskningen i landets kommuner mellan 2015 och 2023. Uppsala är den region som har haft den största befolkningsökningen med 14 procent. Västerbotten och Norrbotten har haft en minskande befolkning. Källa: SCB

Men utvecklingen har inte varit jämt fördelad över ön. Befolkningsökningen i Visby och de fyra närmaste socknarna längs Gotlands västkust utgör 86 procent av Gotlands befolkningsökning sedan 2015. Samtidigt har en tredjedel av öns socknar färre invånare 2023 än 2015.

Många som väljer att flytta till Gotland har redan en koppling hit och har vistats mycket på ön. Den avgörande pusselbiten är oftast arbete. En varierad arbetsmarknad med året-runt jobb, goda förutsättningar att driva företag och goda möjligheter till boende över hela ön, ger sammantaget en plats med balans i livet som kvalitet.

Socknar med störst befolkningsökning

BEFOLKNING 2023		FÖRÄNDRING 2015-2023	
Lummelunda	576 pers.	+123	27%
Tofta	865 pers.	+178	26%
Follingbo	596 pers.	+116	24%
Sundre	28 pers.	+5	22%
Lojsta	116 pers.	+18	18%
Anga	109 pers.	+16	17%
Silte	133 pers.	+19	17%
Näs	186 pers.	+26	16%
Västerhejde	2 679 pers.	+332	14%
Sproge	131 pers.	+16	14%
Hörsne-Bara	298 pers.	+34	13%
Träkumla	360 pers.	+38	12%
Bro	443 pers.	+44	11%
Alskog	132 pers.	+13	11%
Väskinde	1 617 pers.	+148	10%
Halla	264 pers.	+24	10%
Hejdeby	166 pers.	+15	10%
Visby	26 302 pers.	+2 342	10%

Tabellen visar de 20 socknar som har haft högst procentuell befolkningsökning mellan 2015-2023. Första kolumnen visar befolkningsmängd, andra förändring i antal och den tredje visar procentuell ökning. **Källa: SCB**

Det finns idag många aktörer som arbetar med och för en hållbar platsutveckling på såväl lokal som regional nivå.

Engagemanget för sin plats är starkt och tillgången till kommersiell service är i regel god. Samtidigt finns det utmaningar kring minskad bofast befolkning och ökade andel säsonsboende, särskilt i attraktiva områden vilket riskerar att driva upp priserna på boende. Andra delar av ön har andra utmaningar med en åldrande befolkning och svag inflyttning.

Socknar med störst befolkningsminskning

BEFOLKNING 2023		FÖRÄNDRING 2015-2023	
Othem	1 710 pers.	-52	-3%
Öja	443 pers.	-14	-3%
Källunge	198 pers.	-7	-3%
Boge	250 pers.	-9	-3%
Barlingbo	263 pers.	-12	-4%
Havdhem	428 pers.	-27	-6%
Hogrän	211 pers.	-14	-6%
Vall	238 pers.	-17	-7%
Lokrume	283 pers.	-21	-7%
Ganthem	104 pers.	-8	-7%
Björke	454 pers.	-41	-8%
Fardhem	137 pers.	-14	-9%
Grötlingbo	203 pers.	-21	-9%
Levide	308 pers.	-33	-10%
Rute	275 pers.	-30	-10%
Östergarn	310 pers.	-35	-10%
Lau	190 pers.	-24	-11%
Fleringe	59 pers.	-8	-12%

Tabellen visar de 20 socknar som har haft störst procentuell befolkningsminskning mellan 2015-2023. Första kolumnen visar befolkningsmängd, andra förändring i antal och den tredje visar procentuell minskning. **Källa: SCB**

Besöksnäring

Gotland är ett attraktivt resmål som varje år lockar upp emot en miljon besökare som kommer för att uppleva ön med dess spännande natur, rika kulturarv, levande kulturliv och alla andra värden som Gotland erbjuder sina besökare.

Antalet besökare till ön har successivt stigit genom åren, men undantag för en kraftig nedgång under 2020 på grund av coronaepidemin. Besöksnäringen på Gotland upplevde dock en snabb återhämtning efter pandemin och 2022 uppnådde antalet besökare för första gången en miljon.

”Gotland ska upplevas som norra Europas mest hållbara och attraktiva resmål 2027”. Det är målsättningen i den regionala besöksnäringstrategin för Gotland som regionfullmäktige antog 2019. Just nu pågår en översyn av strategin för Gotlands besöksnäring i nära samarbete med ett stort antal företag, myndigheter och andra parter inom ramen för bland annat Gotlands Besöksnäring.

Målsättningarna om att upplevas som ett hållbart och attraktivt resmål finns naturligtvis kvar liksom fokus på jämnare säsongsfördelning och ökat antal besökare utanför högsäsong.

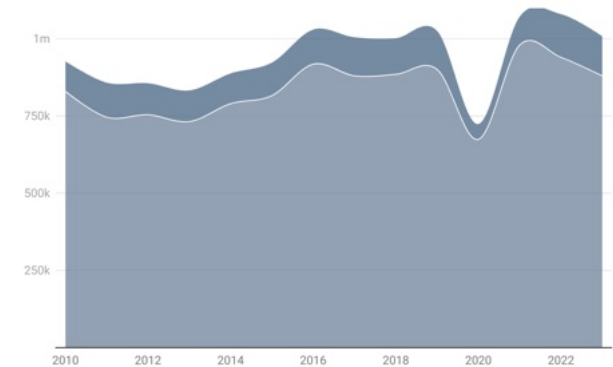
Planen är att den reviderade besöksnäringstrategin ska antas av regionfullmäktige under 2024.

Även om totala antalet besökare återhämtades sig snabbt under 2022 sker återhämtningen inte lika snabbt inom alla områden. Dessutom präglades 2023 av andra externa faktorer bland annat konsekvenser av den internationella oron och kriget i vårt närområde, lågkonjunktur, inflation och höjda färjepriser.

Antalet besökare sjönk någon jämfört med 2022 och antalet gästnätter, det vill säga antalet nätter som besökare spenderar på ön, minskade med sju procent 2023 jämfört med året innan.

GÄSTNÄTTER PÅ GOTLAND

ANTALET GÄSTNÄTTER INHEMSKA OCH INTERNATIONELLA (2002-2023)

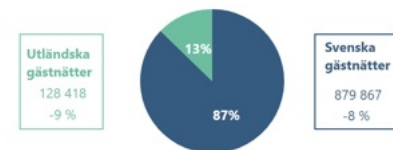
Antalet gästnätter på ön har de senaste åren legat runt en miljon per år, med undantag för under pandemin.

GÄSTNÄTTER PÅ GOTLAND

januari 2023 - december 2023

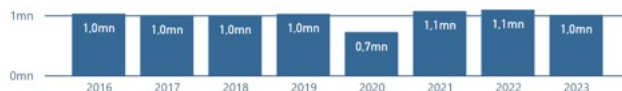
Andel, antal och utveckling fördelat på svenska och utländska gästnätter.

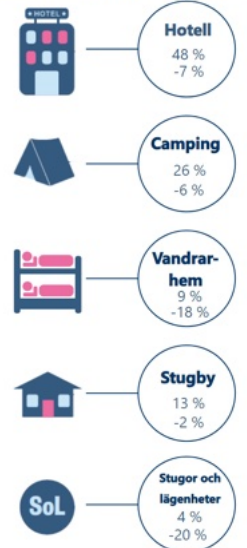
Antal gästnätter och utveckling per marknad

USA	12 063	7 %	Tyskland	30 965	-25 %
Storbritannien	3 004	-35 %	Danmark	14 564	14 %
Norge	14 501	1 %	Schweiz	3 338	9 %
Finland	8 185	13 %	Nederländerna	4 887	-7 %
Kina	213	111 %	Ej angivet	15 390	122 %

Samma period tidigare år

Andel och utveckling per boendeform

BISYD

Källa: SCB/tillväxtverket bearbetat av Visit Skåne

FIGUR 19 Grafiken visar olika indikatorer på Gotlands besöksnäring. 2023 hade Gotland precis över en miljon gästnätter varav 87 procent utgjordes av svenska gäster och 13 procent från utländska. Antalet gästnätter är cirka 87000 färre än året innan. **Källa:** Tillväxtverket.

DEN GOTLÄNDSKA BOSTADSMARKNADEN

Utvecklingen på bostadsmarknaden och tillgången på bostäder för boende på ön utgör inget eget effektmål i Vårt Gotland 2040. Men bostadsförsörjning är en viktig faktor som påverkar framgången för alla övriga effektmål.

Enligt konventionen om de mänskliga rättigheterna har alla människor rätt till en bostad och det är landets kommuner som ytterst ansvarar för att uppfylla det. Betydelsen av att ha en bostad, tryggheten av ett hem är en grundläggande förutsättning för en trygg uppväxt, goda uppväxtvillkor och en god hälsa.

Men det är inte bara en fråga om den individuella rätten till tak över huvudet. Alla samhällen behöver en väl fungerande bostadsmarknad och ett balanserat utbud av bostäder som möter de behov som finns hos befolkningen. Det är avgörande för näringslivets utveckling att det finns bostäder för deras anställda, särskilt i situationen vid nyetableringar och snabb utveckling.

Det påverkar befolkningsutvecklingen och Gotlands möjligheter att attrahera människor att komma hit och att flytta hit. Hur bostadsmarknaden utvecklas påverkar därför även den gotländska befolkningens sammansättning.

Bostadsutvecklingen och bostadsbyggande är en viktig del i planeringen av framtida utveckling, var vi bygger och bor har direkt påverkan på möjligheterna att säkerställa hållbara kretslopp, på tillgång och kvalitet av dricksvatten, det avgör resande- och transportmönster och framtida behov av energi eller avfallshantering, för att bara nämna några viktiga faktorer.

Hur mäts utvecklingen?

Många faktorer avgör utvecklingen på bostadsmarknaden. Kommunerna har ansvaret för att skapa förutsättningar för att alla ska kunna leva i bra bostäder. Att planera för framtida bostadsbyggande är en demokratisk uppgift som i första hand beslutas av regionfullmäktige. Samtidigt sker bostadsförsörjningen på en marknad där efterfrågan och ekonomisk utveckling styr utbudet av bostäder.

Länsstyrelserna har regeringens uppdrag att varje år göra en sammanställning och bedömning över utvecklingen¹. Den regionala bostadsmarknadsanalysen ger en bra bild över det aktuella läget. I den senaste analysen konstateras bland annat att det råder bostadsbrist på hela Gotland. Särskilt saknas bostäder som möter behoven för grupper som är nya på bostadsmarknaden, unga, studenter eller nyanlända samt för andra grupper som barnfamiljer med låg inkomst och våldsutsatta.

MÅL FÖR 2027:

MINST 300 BOSTÄDER PER ÅR HAR I GENOMSNITT BYGGTS PÅ GOTLAND 2022–2027

Ökad takt i bostadsbyggande är viktig pusselbit för att klara bostadsförsörjningen på Gotland. Inte bara för att täcka behovet av en växande befolkning, utan också för att bättre möta de behov som bostadsmarknaden har idag och står inför framöver.

HUR LIGGER VI TILL?

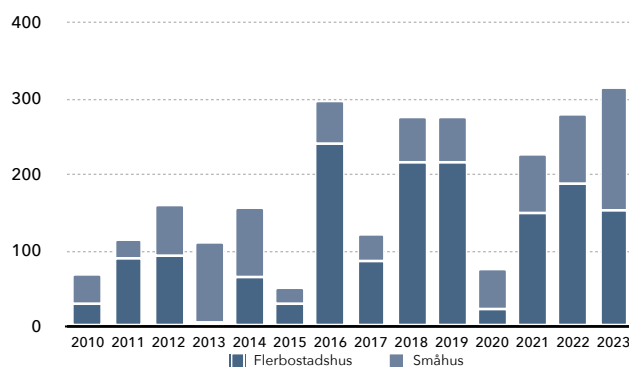
Antalet färdigställda bostäder i nybyggda hus har sedan 2016 har oftast legat mellan 200-300 nybyggda bostäder. Det byggs fler bostäder i flerbostadshus, det vill säga lägenheter, än småhus.

Men Rysslands anfallskrig mot Ukraina och efterföljande inflation och ränteökningar har kraftigt påverkat bostadsbyggandet på Gotland och i hela Sverige. Antalet färdigställda bostäder är resultatet av investeringar, bygglov och planer som gjordes innan lågkonjunktur och stigande byggnadskostnader. Resultatet i form av minskat bostadsbyggande kommer vi se under kommande år framöver.

Bostadsbyggande, särskilt större byggprojekt och flerbostadshus har en lång uppstartstid och vi kommer se konsekvenser i minskat antal färdigställda bostäder på Gotland under flera år framöver. Även om bostadsmarknaden återhämtar sig och byggande återupptas i högre takt.

NYBYGGDA BOSTÄDER PÅ GOTLAND 2010-2023

ANTALET FÄRDIGSTÄLLDA BOSTÄDER I NYBYGGDA HUS PÅ GOTLAND

Diagrammet visar antalet färdigställda bostäder per år på Gotland. 2023 färdigställdes 315 bostäder, varav 161 var småhus och 154 var lägenheter.

¹ Länsstyrelsen: Regional bostadsmarknadsanalys 2023

KORTARE KÖTID TILL LÄGENHET INOM ALLMÄNNYTAN

Väntetiderna för en anvisad lägenhet inom Gotlandshem kan, för vissa områden vara väldigt lång. Det finns ett stort behov att korta köerna och hitta en bättre matchning mellan allmännyttans hyreslägenheter och det bostadsbehov som finns i befolkningen. I dagsläget finns dock svårigheter med att mäta detta mål och kunna svara på hur utvecklingen har sett ut fram tills idag, bland annat på grund av förändringar i Gotlandshems datasystem och något otydlig målformulering. Det pågår arbete med att ta fram indikatorer och mätmetoder för att kunna svara på hur väntetiderna förändras över tid. Detta kommer följas upp i framtida rapporter.

MÅL FÖR 2027:

KÖTIDEN FÖR EN ANVISAD LÄGENHET INOM GOTLANDSHEM SKA MINSKA MED 25 PROCENT.

EFFEKTMÅL 2040

EN INKLUDERANDE ARBETSMARKNAD DÄR KOMPETENSEN MÖTER BEHOVEN

Effektmålet till 2040 om en välfungerande och inkluderande arbetsmarknad har flera komponenter och uppdelat på två av de tre genomförandeprogrammen.

Den ena dimensionen är arbetsmarknadens funktion och betydelse för individens välfärd, inkomst och deltagande. Den andra dimensionen handlar om arbetsmarknadens betydelse för samhällsutvecklingen, för företag och arbetsgivares möjligheter att rekrytera personal med rätt kompetens, att kompetensförsörjning och matchning på arbetsmarknaden mellan kompetens och behoven på arbetsmarknaden.

I genomförandeprogrammet Kraftsamling för hälsa och ett socialt hållbart Gotland återfinns det första 2027-målet som redovisas nedan Arbetsmarknaden är tillgänglig för alla.

De övriga 2027-mål som bidrar till 2040-målet om en inkluderande arbetsmarknad återfinns i genomförandeprogrammet för näringslivets förutsättningar och innovation. De är i huvudsak kopplade till utbildning och kompetensförsörjning.

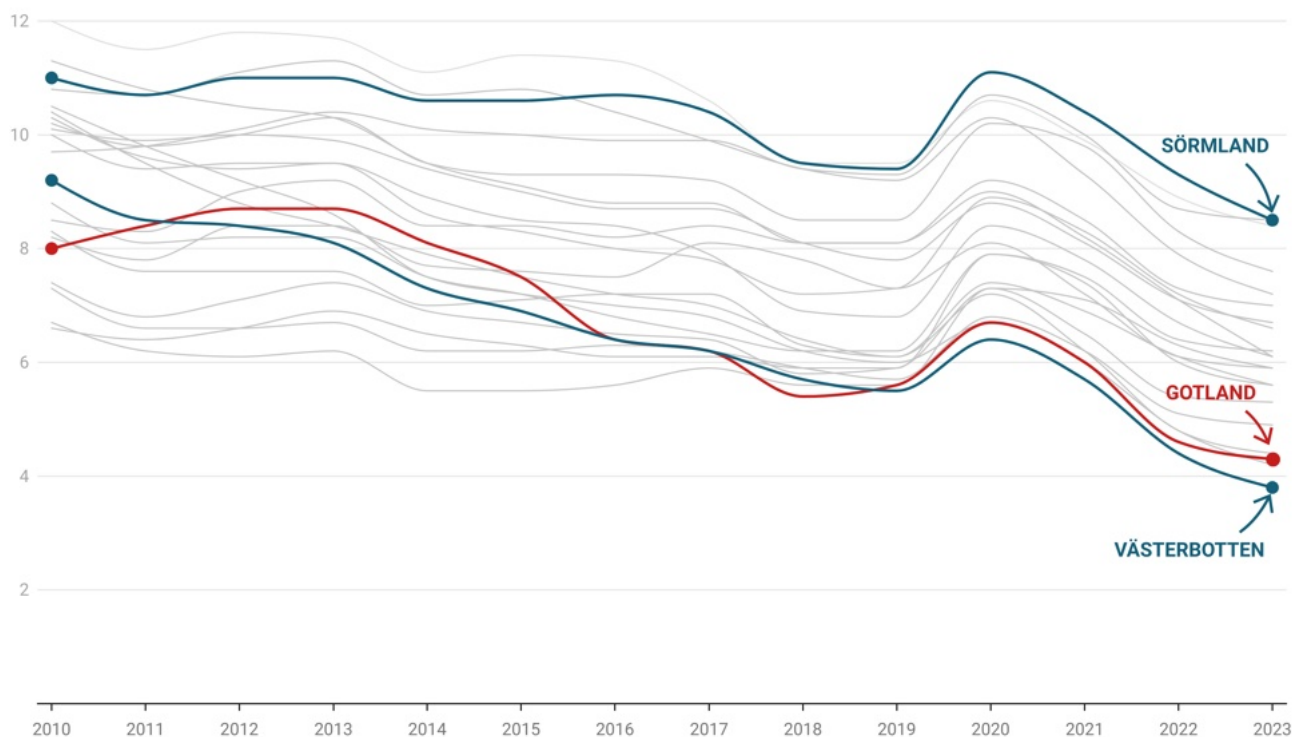
Den gotländska arbetsmarknaden är i grunden god. Arbetslösheten är lägre än i de flesta andra regioner de där senaste årens utveckling har varit bättre på Gotland än för riket som helhet.

För att möta snabba förändringar på arbetsmarknaden är möjligheterna till yrkesväxling under arbetslivet och livslångt lärande centralt. Möjligheterna till livslångt lärande behöver både vara goda och väl kända. Här är alla former av utbildning och bildning värdefull för kompetensutvecklingen i befolkningen. Det är viktigt att beakta arbetsgivarnas behov i utformningen av utbildningar och ta tillvara deras möjlighet att erbjuda praktikplatser. Flexibla utbildningsformer behövs för att gotlänningar ska kunna ta del av ett brett utbud, och för att möta behov av arbetskraft som kan vara avgörande för enskilda verksamheter.

Genom validering på gymnasial och eftergymnasial nivå kan befintlig kompetens matchas mot behov på den gotländska arbetsmarknaden och antalet individer som står utanför arbetsmarknaden minska. Validering kan även korta ner utbildningstiden och bidra till snabbare omställning och yrkesväxling i arbetslivet.

ARBETSLÖSHETEN I LANDETS REGIONER

Arbetslöshet 16-65 år, andel av registerbaserad arbetskraft i landets regioner.

FIGUR 20. ARBETSLÖSHET. Grafen visar arbetslösheten i landets regioner som genomsnitt under året. Gotland, Västerbotten och Norrbotten tillhör de regioner med lägst arbetslöshet under 2023. Högst arbetslöshet hade Sörmland. **Källa:** SCB.

EN ARBETSMARKNAD FÖR ALLA

Arbete och egen försörjning är en viktig faktor för den enskilda individens hälsa och en grundpelare för vår gemensamma välfärd.

Vi behöver tillsammans bidra till att sänka trösklarna in på arbetsmarknaden och öka medvetenheten kring olika sätt att leva och fungera. Barn som lever i familjer med arbetslöshet och knappa resurser löper risk att hamna i utanförskap. Föräldrars möjlighet till lönearbete motverkar barnfattigdom och ojämlika förutsättningar för barns hälsa.

För att klara den demografiska utmaningen med allt mindre andel personer i arbetsför ålder behöver Gotland ta tillvara på all tillgänglig arbetskraft. Arbetsmarknaden behöver vara tillgänglig och inkluderande för alla. Exempelvis även för grupper som har svårt att få fäste på arbetsmarknaden så som unga utan arbetslivserfarenhet, unga som varken arbetar eller studerar, personer med funktionsnedsättning, psykisk ohälsa eller utomeuropeiskt födda samt äldre som vill fortsätta att arbeta. Vi behöver både inflyttad kompetens och möjlighet att kunna utbilda den arbetskraft som finns tillgänglig på Gotland, i relation till den kompetens som arbetsmarknaden behöver.

HUR LIGGER VI TILL?

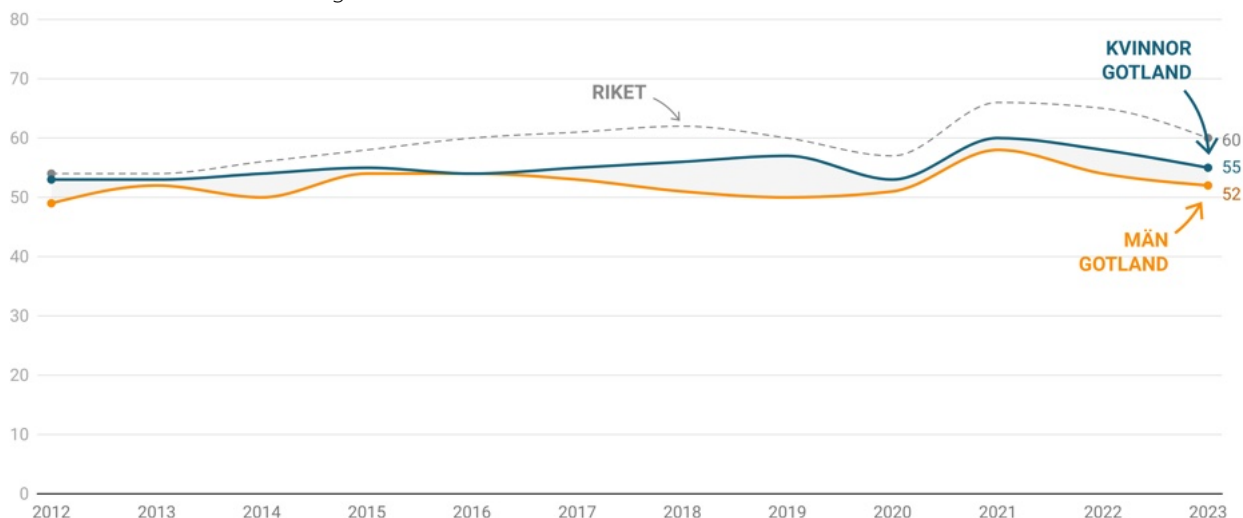
För att följa utvecklingen mot målet mäter vi ett antal områden där vi önskar se en förflyttning till 2027. Dels arbetslöshet och sysselsättning, med särskilt fokus på vissa samhällsgrupper. Men också andel som arbetar med vad de utbildade sig till och hur snabbt ungdomar kommer in på arbetsmarknaden eller i studier efter fullföljd gymnasieutbildning.

Långtidsarbetslöshet

Den gotländska arbetsmarknaden har utvecklats bättre än riket i övrigt. Andelen av de arbetslösa som är långtidsarbetslösa är lägre på Gotland än i riket.

LÅNGTIDSARBETSLÖSHET

Andel av arbetslösa som är långtidsarbetslösa

FIGUR 21. LÅNGTIDSARBETSLÖSHET. Grafen visar hur stor andel av det arbetslösa som klassas som långtidsarbetslösa. På Gotland är långtidsarbetslösheten lägre än riksgenomsnittet. För både män och kvinnor.

MÅL FÖR 2027

ARBETSMARKNADEN ÄR TILLGÄNGLIG FÖR ALLA

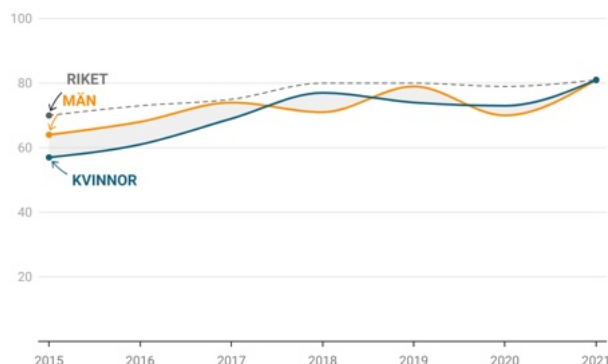
Trots detta har mer än varannan arbetslös person på Gotland varit det under en längre tid vissa grupper har svårare att få fäste på arbetsmarknaden, till exempel personer födda utanför Europa och personer med funktionsnedsättning eller psykisk ohälsa.

Jobb eller studier två år efter gymnasiet

Andelen gotländska ungdomar som är etablerade på arbetsmarknaden eller studerar två år efter en fullföljd gymnasieutbildning har ökat under de senaste åren. 2015 låg andelen på Gotland avsevärt lägre än riksgenomsnittet, men idag har den skillnaden helt försvunnit. 2021 var andelen 81 procent.

ETABLERADE PÅ ARBETSMARKNADEN ELLER STUDERAR TVÅ ÅR EFTER GYMNASIEUTBILDNING

ANDELEN UNGDOMAR SOM ÄR ETABLERADE PÅ ARBETSMARKNADEN ELLER STUDERAR TVÅ ÅR EFTER FULLFÖLJD GYMNASIEUTBILDNING.

Källa: SCB

GOD TILLGÄNGLIGHET OCH HÅLLBARA KOMMUNIKATIONER

Alla samhällen är beroende av väl fungerande kommunikation, såväl fysisk som digital för möjligheterna att utvecklas. Särskilt viktigt är det av naturliga skäl för en ö som Gotland. Att kunna resa, transportera varor och kommunicera med omvärlden är en nödvändig förutsättning för att kunna bo och leva här och Gotlands utveckling och möjligheterna att nå våra mål står i relation till hur väl kommunikationen fungerar.

Väl fungerande kommunikationssystem är avgörande för människors tillgänglighet till arbete, studier, service och fritid, liksom för en stor del av näringslivets tillgänglighet till marknader och produktionsområden. Det gäller både kommunikationen inom Gotland och transporter till och från ön.

Ö-läget gör Gotland helt beroende av färje- och flygtrafiken. Trafikslagen har i huvudsak olika målgrupper och kompletterar varandra. Trafiksystemen måste kunna erbjuda transportlösningar som utgår från invånarnas, näringslivets och besökarnas behov.

En hållbar tillväxt och utveckling kräver god tillgänglighet till fastlandet avseende res- och transporttid, pris, turtäthet, ankomst och avgångstider samt avseende kapacitet. Gotland behöver integreras mer i de nationella och internationella trafiksystemen, för såväl gods- som persontrafik.

Gotlands stora näringar är alla starkt kommunikationsberoende av både fysisk som digital kommunikation. Hur väl de areella näringarna, livsmedelsindustrin och stenindustrin lyckas påverkas av hur väl infrastrukturen för transporter och kommunikation fungerar.

Särskilt tydligt är det beroendet av bra kommunikationer för besöksnäringen, runt en miljon människor besöker ön årligen. Begränsningar av möjligheten att resa, som pandemin eller det senaste årets kostnadsökningar på grund av inflation, märks tydligt i resultatet för näringen.

Kommunikationerna är en gemensam fråga för hela Gotland och arbetet med att förbättra möjligheterna sker i stor samverkan inom hela samhället. Utvecklingen mot effektmålet om god tillgänglighet och goda kommunikationer följs upp av ett antal indikatorer som täcker många olika områden och återfinns på olika sätt inom alla tre genomförandeprogram.

Genomförandeprogram för näringslivets förutsättningar och innovation har ett fokus på utbyggnad av digital kommunikation och möjligheterna att kunna vara uppkopplad och tillgänglig över hela ön.

GOTLAND PLACERAR SIG LÄNSVIS TOPP TRE I LANDET NÄR DET GÄLLER TILLGÄNGLIGHET OCH PRESTANDA FÖR SÅVÄL FASTA SOM MOBILA NÄT FÖR DIGITAL KOMMUNIKATION

DIGITAL INFRASTRUKTUR

Bra kommunikationer i form av pålitlig och snabb internetanslutning är en kritisk infrastruktur som likställs med vatten, el och transport. Den möjliggör inte bara grundläggande tillgång till information och tjänster utan är också en katalysator för innovation, ekonomisk utveckling och social inkludering.

Gotland har ett mycket väl utbyggt fibernät över hela ön och har under lång tid innehaft en tätposition bland landets regioner när det gäller bredbandstäckning. Utbyggnaden av bredband har skett i form av så kallade sockenprojekt, genom bildande av fiberföreningar, och har uppmärksammats i landet som ett lyckosamt arbetssätt. Att upprätthålla det gotländska bredbandsnätet, med redundans, robusthet och en stabil ägar- och förvaltningsstruktur är centralt.

HUR LIGGER VI TILL

Totalt har 98,9 procent tillgång till eller möjlighet att koppla upp sig på bredband med en hastighet på minst 1 Gbits/s. I tätorter på ön är den siffran 99,8 procent och i glesbygd 96 procent.

Under många år hade Stockholm och Gotland i särklass bäst bredbandstäckning bland landets regioner. De senaste åren har skillnaden utjämnats i takt med utbyggnaden i hela landet.

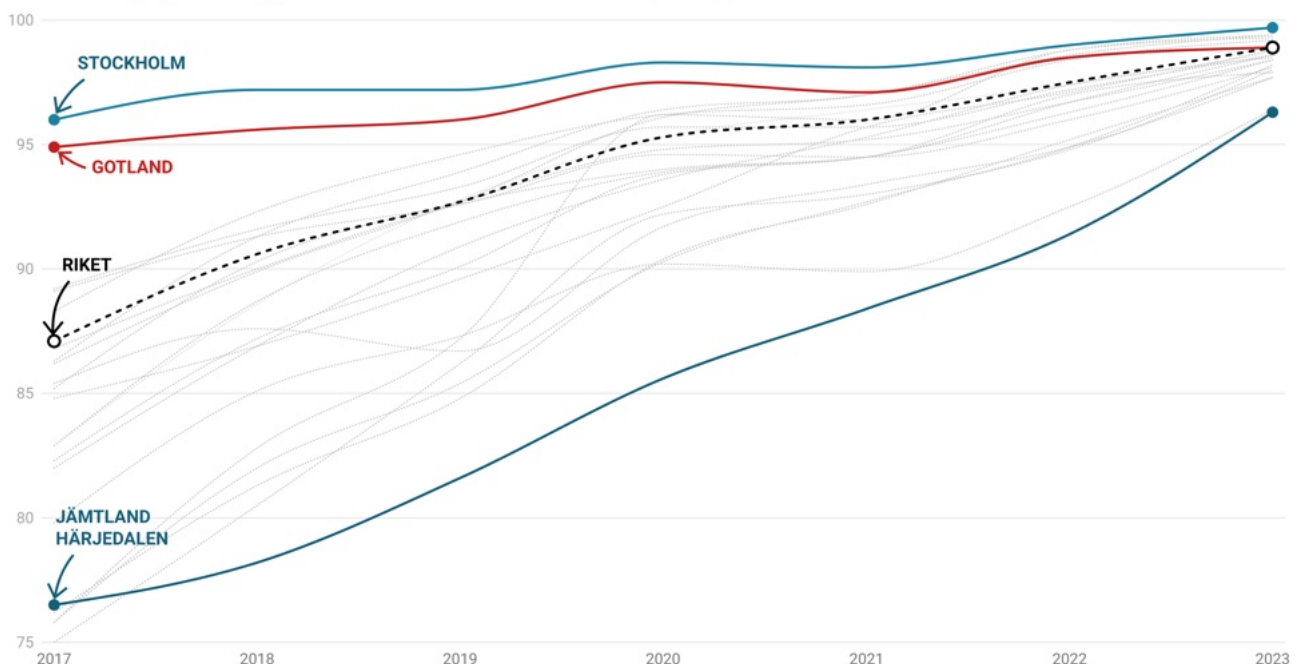
Andra viktiga mål är ökad likabehandling och jämställdhet när det gäller möjligheten att delta i samhällsutvecklingen, samt att utjämna skillnader i delaktighet mellan stad och landsbygd.

Företag påverkas på många sätt av digitaliseringen, bland annat när det gäller att utveckla nya produkter och tjänster. Digitaliseringen kan också bidra till en effektivare produktion, att nå nya marknader samt möjligheter att expandera och utveckla marknadsföringen och kundkontakterna. Att utveckla och använda digitala lösningar är ett sätt att stärka hela Gotlands attraktionskraft för företagare, liksom för att stötta det gotländska näringslivets konkurrenskraft.

För offentlig sektor handlar digitalisering inte bara om att göra befintliga arbetsprocesser och arbetssätt digitala. Det handlar också om att våga omvärdera hur uppdragen ska utföras, samt att digitalisering ska ses som ett verktyg för ett mer genomgripande förändrings-, innovations- och utvecklingsarbete.

Bredband minst 1 Gbit per sekund

Hushåll med tillgång till eller möjlighet att ansluta till bredband om minst 1 Gbit/s, andel (%)

FIGUR 22. BREDBANDSTÄCKNING. Tillgången till bredband på minst 1Gbit/sekund är hög på Gotland, även om vi blivit omsprungna av några regioner senaste åren.

SAMMANFATTNING OCH REKOMMENDATIONER

Ett bra näringslivsklimat är centralt för att utveckla och stärka befintliga företag samtidigt som det kan locka fler företag till Gotland. För att stärka Gotlands näringslivsklimat har flertalet insatser genomförts under 2023.

Bland annat har Region Gotland tillsammans med Tillväxt Gotland vidareutvecklat ett upphandlingsforum där regionens tjänstepersoner och näringslivsaktörer möts för att utbyta kunskaper och erfarenheter kring upphandling. Det allmänt höga kostnadsläget och de fortsatta kostnadsökningarna för både gods- och persontrafik mellan Gotland och fastlandet är en av de svåraste utmaningarna för företagsutveckling på ön. För ökad innovationsförmåga, konkurrenskraft och energiomställning har nya företagsstöd för små och medelstora företag med fokus på omställning och hållbar tillväxt etablerats. Via gotland.com har Region Gotland tillsammans med olika företrädare som erbjuder riskkapital tagit fram en finansieringskarta som ska göra det enklare för företag att hitta finansiering för innovationer och affärsutveckling.

För att ytterligare stärka utvecklingen i önskad riktning bör följande rekommendationer tas i beaktning:

- Ett bra företagsklimat etableras genom nära och konkret samarbete mellan näringsliv och offentlig sektor. Ett samarbete som bygger på ömsesidig förståelse kring utmaningar och på viljan att skapa gemensamt möjliga och accepterade lösningar.
- De offentliga aktörerna och näringslivet bör gemensamt kommunicera sina ambitioner och mål för ett gott företagsklimat på Gotland.
- En företagsetableringsplan behöver komma på plats med utgångspunkt i vad Gotland konkret kan erbjuda företag som vill starta eller flytta sin verksamhet till ön.

Kopplingen mellan innovation och ett gott näringslivsklimat är stark och ömsesidig då båda dessa faktorer bidrar till och förstärker varandra. För starkt innovationskapacitet och ökad klustersamverkan har därför flertalet insatser genomförts. Under 2023 har Science Park Gotland, Energicentrum, Gotland Grönt Centrum, Gotlands Förenade Besöksnäring, Matbyrån Gotland AB och Tillväxt Gotland alla ansökt om projektmedel som på olika sätt syftar till utveckling och innovation inom områden som ö-samarbeten, elflyg, energiomställning, livsmedel eller digitaliseringslösningar för transportfrågor.

Gotlands areella näringar är av riksintresse och producerar viktiga livsmedel för hela Sveriges nationella försörjning, varav en stor andel är rotfrukter. Även nötkött sticker ut via landets största regionala köttvarumärke *Smak av Gotland*. De senaste åren har öns mat- och livsmedelsnäringar tagit allt större kliv mot gemensamma samarbeten som främst synts i

utvecklingsleden, där det delägda dotterbolaget Gotland Grönt Centrum AB tagit en stor roll i att samordna arbetet med handlingsplanen för den regionala mat- och livsmedelsstrategin.

För att stärka det företagsfrämjande systemets förmåga och spets med fokus på smart specialisering har ett femårigt projektsamarbete mellan de fyra regionerna i Småland och öarna startats.

För att ytterligare stärka utvecklingen i önskad riktning bör följande rekommendationer tas i beaktning:

- Tydligt koordinera och styra de viktigaste initiativen med grunden i smart specialisering både finansiellt och utvecklingsmässigt. Detta är viktigt för att säkerställa att tillräckligt med resurser styrs till initiativ och aktiviteter som driver utvecklingen mot målen i utvecklingsstrategin.
- En del av Gotlands smarta specialisering kan vara att främja en ökad diversifiering av Gotlands näringsliv och arbetsmarknad mot fler företagsetableringar som har digitalt baserade affärsidéer.
- För att lyckas med innovation och med smart specialisering är ökad forskningssamverkan mellan akademi, näringsliv, ideell- och offentlig sektor en viktig del.
- I flera utvecklingsfrågor behöver beredskapsperspektivet beaktas tydligare framledes.

Attraktionskraft och hållbar tillväxt i näringslivet drivs av ett ömsesidigt beroende. En region som kan locka till sig talang, investeringar och företag skapar en positiv spiral där dessa element förstärker varandra och leder till ökad ekonomisk tillväxt. Det är därför viktigt för Gotland att fortsätta arbetet med att stärka sin attraktionskraft genom strategiska investeringar i infrastruktur, utbildning, livskvalitet och företagsklimat. Exempel på insatser för starkt attraktionskraft under 2023 är det lokala utvecklingsprojekt *Framåt* som GUBIS driver. Projektet ska stärka attraktionskraften för två skolorter, Stenkyrka och Kräklingbo. Syftet är att inventera, analysera, testa samt genomföra konkreta insatser för att få flera hushåll och familjer i målgruppen att vilja flytta till, stanna kvar och attraheras av att bosätta sig på Gotlands landsbygder. Året har även präglats av kommunikativa och mångfaldigt, nationellt och internationellt uppmärksammade insatser med tävlingen *Gotlands fulaste gräsmatta*. Region Gotland visar genom tävlingen som delas på gotland.com hur företag, organisationer och platser kan ta socialt ansvar genom att ladda sina varumärken med positiva miljöåtgärder och bidra till det globala arbetet för att hantera vattenbrist

och klimatförändringar på ett enkelt och roligt sätt. Tillsammans med den internationella satsningen *The World's Ugliest Lawn* under hösten, har budskapet via dessa båda tävlingar om att spara dricksvatten nått över 2,1 miljarder människor världen över. Gotland positionerar sig som en lösningsfokuserad och framåtlutad ö-region som tar klimatfrågan på allvar. Under året har arbetet med att revidera besöksnäringstrategin genomförts.

För att ytterligare stärka utvecklingen i önskad riktning bör följande rekommendationer tas i beaktning:

- Strategiskt arbete med attraktionskraft och varumärket Gotland behöver tydligare kopplas till flera prioriterade utvecklingsområden såsom till exempel smart specialisering.
- Organisering av destinations- och platsutveckling behöver utredas och tydliggöras.

Kopplingen mellan hållbar tillväxt och en tillgänglig arbetsmarknad är en central fråga inom näringslivsutveckling. För ett stärkt deltagande för alla på den gotländska arbetsmarknaden har under 2023 insatsen *Relocation Gotland* genomförts med den digitala plattformen Gotland.com som bas. *Relocation Gotland* är ett treårigt projekt som syftar till att utveckla en digital inflyttarservice för att underlätta och attrahera inflyttning av personer i åldern 20-64 år till Gotland, med fokus på högutbildade i familjebildande ålder. Projektet har under året som gått deltagit i det samskapande utvecklingsprogrammet *Co-Create* i regi av *Future Place Leadership* för ökad kunskap, metod- och processutveckling om hur man bäst kan attrahera och behålla talanger. Inom kompetensförsörjningsarbetet har planeringsunderlag utarbetats till Skolverket inför dimensionering av gymnasial utbildning. Det har skett i anslutning till de gymnasiala yrkesutbildningsarnas programråd, men även i dialog med andra relevanta aktörer såsom Arbetsförmedling och branschorganisationer. Därtill har arbetet med kompetensplattformen handlat om att hitta och etablera former för en samverkansstruktur för kompetensförsörjningsfrågor. Arbetet med en struktur för validering har fortsatt under året baserat på erfarenheter av *Valideringslyftet*. Ett flertal möten för att identifiera behov av kompetens och för att introducera validering som verktyg har genomförts. Validering har varit framgångsrikt i större utvecklingsprojekt med Region Gotland, men en utmaning är att erbjuda validering lokalt när det omfattar mindre yrkesgrupper.

Gotland har ett mycket välutvecklat fibernätverk, vilket möjliggjort en högre grad av automatisering av olika tjänster och produktionsmoment. I detta välutvecklade fibernätverk har Gotland en outnyttjad potential i digitala och högteknologiska cirkulärt hållbara affärsmöjligheter. Under 2023 har Region Gotland bland annat via gotland.com lagt grunden för nya exponeringsmöjligheter för det gotländska näringslivet som en av landets första regioner att ansluta till ett pilotprojekt för användningen av öppna data. Visit Sweden och Tillväxtverket har tillsammans initierat ett pilotprojekt som syftar till att skapa en nationell turistdataportal och

därmed bidra till att Sverige ska bli världens mest hållbara och attraktiva resmål byggt på innovation.

För att ytterligare stärka utvecklingen i önskad riktning bör följande rekommendationer tas i beaktning

- Projektfinansiering har möjliggjort en framåtlutad digital plattform i Gotland.com. Gotland.com och platsvarumärket Gotland behöver dock säkras genom en långsiktig grundfinansiering. Den är ett kraftfullt verktyg för både platsutveckling, talangattraktion, näringslivs- och regional utveckling. Gotland.com är sedan start en komplex teknisk produkt och i takt med att den växer för att möta de gotländska utvecklingsbehoven, skärpta eller nya lagkrav samt utvecklingen och användandet av AI krävs än mer tekniskt kunnande för plattformens vidareutveckling.
- Det är av största vikt att samarbetet mellan aktörerna inom Kompetensplattformen kan konkretiseras rent allmänt. I synnerhet bör Uppsala universitet och Region Gotland formalisera strukturer sinsemellan för kunskapsutbyte om utbildningsplaneringen på Gotland.

Sambandet mellan en regional hållbar tillväxt och bostäder är starkt och ömsesidigt. Ekonomisk tillväxt driver efterfrågan på bostäder, vilket stimulerar byggsektorn och ger upphov till ytterligare ekonomisk aktivitet. Samtidigt är ett tillräckligt och överkomligt bostadsutbud avgörande för att stödja en växande arbetsmarknad och locka investeringar. För att säkerställa hållbar tillväxt måste regioner balansera bostadsutvecklingen med ekonomiska och sociala mål, genom att investera i både byggandet av nya bostäder och utvecklingen av stödjande infrastruktur. Ökad takt i bostadsbyggande är en viktig pusselbit för att klara bostadsförsörjningen på Gotland. För att stärka utvecklingen i denna riktning har en rad olika insatser genomförts under 2023. Region Gotland har bland annat påbörjat ett revideringsarbete av *Riktlinjer för bostadsförsörjning* för perioden 2024-2028. Riktlinjerna grundas på Länsstyrelsens årliga bostadsmarknadsanalys med hänsyn till demografi, rådande marknadsförutsättningar samt till de grupper som i nuläget har svårt att hitta en lämplig bostad. Som del av underlag finns även översiktsplan, VA-plan, mark- och exploateringsstrategi. Till riktlinjerna kommer en handlingsplan presenteras som ska följas upp årligen. Utöver detta gjorde en delegation av tjänstepersoner och politiker under våren 2023 ett studiebesök i södra Tyskland där de är världsmarknadsledande på byggemenskaper. Besöket föregicks av seminarier och av studiebesök på fyra olika byggemenskaper i Stockholm. Detta har resulterat i att det lokala utvecklingsbolaget Slite utveckling AB ansökt om att få en markanvisning av Region Gotland i centrala Slite för att bygga seniorbostäder i form av byggemenskap, vilket är i linje med nuvarande riktlinjer för bostadsförsörjning.

För att ytterligare stärka utvecklingen i önskad riktning bör följande rekommendation tas i beaktning:

- De utmaningar som finns avseende ökat bostadsbyggande och därigenom möjliggörandet av boende för de som vill bo, leva och verka på Gotland behöver tydligare fångas

upp såväl i ordinarie verksamheter som genom utvecklingsprojekt.

För att ytterligare stärka utvecklingen i önskad riktning bör även följande rekommendation tas i beaktning:

- En plan för uppföljning, utvärdering och lärande av det regionala utvecklingsarbetet relaterat till vårt Gotland 2040 behöver färdigställas och godkännas av Regionala utvecklingsrådet. Planen är viktig både för att producera kunskap inför framtida beslut om översyn av den regionala utvecklinstrategin, prioriteringar avseende finansiering och för att främja ett systembaserat regionalt utvecklingsarbete vars grund vilar på effektivitet, kreativitet, transparens och samskapande.